

САЙДУМАР ҲУСАЙНӢ
ҲИЗБИ НАҲЗАТИ ИСЛОМИИ ТОҶИКИСТОН
ISLAMIC REVIVAL PARTY OF TAJIKISTAN

ХОТИРАҶО

аз нахустин ошноиям ба
Ҳаракати Исломии Тоҷикистон
то расмияти он

Душанбе 2013

ББК 94. 8 я 41

С98

ХОТИРАҶО
аз нахустин ошноиям ба
Ҷарақати Исломии Тоҷикистон
то расмияти он

Сайидумар Ҳусайнӣ, Душанбе: «Муаттар», 2013, 88 саҳ.

Муҳаррир: Муҳаммадсиддиқи Комил

Мусахҳеҳ: Саидмурод Шарифов

Тарроҳ: М. Комил

Китоб дар матбааи «Муаттар»и ҲНИТ

бо теъдоди 1000 нусха нашр гардид.

Супориши № 1 13

ISBN 9789994780341 © С. Ҳусайнӣ, 2013 с.3

ҚАДАМҲОИ НАХУСТИН

Аз замонҳои хурдсолиам, ки шояд 89 сол доштам ҳамроҳи бародари аз худ бузургтарам, ки дар назди як ҳамсоя таълими динӣ мегирифт, мерафтам. Чун ман хеле хурдсол будам ва мабодо дар ҷо гап назанам, соли аввал маро дар дарсхонашон роҳ нареданд. Аммо солҳои баъд танҳо барои гуш кардан иҷозатам доданд, вале гирифтани китобро бароям манъ карданд. Ман чун ба дарсҳои онҳо гуш меодам, ҳамаро аз онҳо беҳтар ҳифз менамудам. Инро дида падарам тасмим гирифт, ки маро назди яке аз дӯстҳояш Холмуҳаммад, донишманди беҳтаре буд ва фарзандаш низ хеле олим буд, бибарад. Худованд ин фазилатро бароям насиб кард, ки дар назди он дӯсти падарам шоғирд шавам. Баъди дарсҳои мактабиам ҳар рӯз ба назди устодам мерафтам, то ин ки таълимоти ибтидоии исломиро дар назди ӯ ва фарзандаш маҳсуми Сайидҳомид, ки дар Қурғонтаппа мехонд, гирифтам. Қурғонтеппа ҳамчун гаҳвораи диндорӣ ва улуми динӣ дар саросари кишвар маъруф буд. Ман чун ба Сайидҳомид, ки дар Қурғонтеппа хонда хеле олими бузург шуда буд, шинос шудам ва аз ӯ дар бораи таълимоти онҷо маълумот пайдо намудам, орзуи ба Қурғонтеппа рафтан вучудамро фаро гирифт ва аз устодам Сайидҳомид хеле хоҳиш намудам, ки маро барои омӯختани улуми исломӣ ба Қурғонтеппа барад ва дар назди ягон домолло бигузорад. ӯ ин хоҳиши маро рад накард ва манро ба ин орзуи ягонаам расонид.

Бар ҳақ меғӯям, ки дар ҳаёти ман ҳамон замон дигаргунии кулӣ пайдо гардид, ки тобистони соли 1975 дар вақти таътили мактаби миёна дар якҷоягӣ бо ҳамин устои даврони ҷавониам бародар Сайидҳомиди Холмуҳаммад барои таҳсили улуми исломӣ ба шаҳри Қурғонтеппа сафар кардам ва дар назди устои марҳумам домолло Сайидумрон ба таҳсил фаро гирифта шудам.

Аммо бо таассуф муҳлати таътили тобистона хеле бароям кутоҳ ба назар расид ва ба зудӣ охир шуду ман боз барои идомаи таҳсили мактабиам ба ноҳияи Муминобод баргаштам. Соли таҳсили 1975-1976, ки синфи 8ум мехондам ду бори дигар низ ба Қурғонтеппа рафтам, яке дар таътили 8 рӯза ва дигаре дар таътили 12 рӯза. Ҳеҷгоҳ аз ёдам намеравад ҳолате, ки баъди таътили 12 рӯза аз Қурғонтеппа бармегаштам ва ду рӯз дертар ба дарси мактабам расида будам, чунки зимистони шадид буд ва ҳавопаймо нашуд ва ман маҷбур шудам, ки тавассути мошин аз роҳи Душанбе ба Кӯлоб биёям, биноан ду рӯз дер кардам. Чун ба дарс омадам як муаллим манро аз ҷоям хезонид ва

барои ин дер омаданам як шаппотии сахт зад, ки аз чашмам оташ парид.

Синфи 8умро тамом кардам ва ҳақ доштам, ки хондани мактаби миёнаро бас кунам, вале манро, ки хонишам хуб буд аз синфи 8ум ҷавоб намедоданд. Бо мушкилоти зиёде, ки шояд навиштанашон чандин саҳифахоро пур кунад аз мактаб рухсат шудам ва бори дигар барои идомаи таҳсили исломиам ба шаҳри Кӯрғонтеппа ба назди устодам Сайидумрон баргаштам. Ёд дорам, ки он рӯз 26уми октябри 1976 буд. Ба муҳаббати комил ба таҳсили улуми исломӣ машғул будам. Алҳамдулиллоҳ хуб мехондам ва дере нагузашт, ки макаррири дарсҳои тамоми шогирдони устод шудам. Ёд дорам замонро, ки аз қонеъ набуданам аз таҳсил ба устодам шикоят намудам ва хоҳиш кардам, ки иҷоза диҳад, то дар ҷои дигаре рафта илм омӯзам. ӯ хеле асабонӣ гашт ва ҷониби ман гуфт:

«Ту дар зарфи ду сол он қадар хондаӣ, ки дигарон дар даҳ сол нахондаанд ва боз норозӣ ҳастӣ».

Воқеъан дар зарфи ду сол он китобҳое, ки дар онҳо омӯзонда мешуданд, аз қабилӣ «Мухтасарулвиқоя», «Шарҳивиқоя», «Ҳидоя», «Мишкотулмасобих», «Тафсири Ҷалолойн», «Аввали илм», «Бидон», «Муъзӣ», «Занҷонӣ», «Авомил» , «Ҳаракот» ва «Кофия»ро хонда тамом карда будам. Рӯзҳо мегузаштанд ва бо гузашти ин рӯзҳо муҳаббати омӯзиши улуми исломӣ дар сатҳи болотаре дар қалбам тозатар мешуд. Ин муҳаббат маро ба он водошт, ки бо омӯзиш дар назди устодаи хеш қаноъат накарда, ҳамзамон дар ҷустуҷӯи устодаи дигаре ҳам бошам.

ШИНОСОЙ БА ҚОРИ МУҲАММАДҶОН

Соли 1977 буд, ки дар бораи Қорӣ Муҳаммадҷон маълумот пайдо кардам, чунки ӯ дар рустое бо номи деҳаи Зафар зиндагӣ мекард, ки байни деҳаи «Орджонкидзе» (номи деҳаи устодам, ки он замон ҷунин меномиданд) ва деҳаи онҳо то 3 км масофа беш набуд. Баъди шунидани хабари ин шахс, ки ҳам қорӣ Қуръон буд, ҳам донишманди исломӣ ва ҳам дар борааш мардум ҳарфҳои хеле аҷиб мегуфтанд, ки ба каромат монанд буданд, шабе ҳамроҳи як нафар шогирдони ӯ, ки аз деҳаи устодаи ман буд ба назди Қорӣ Муҳаммадҷон рафтам ва аз ӯ суҳанҳое шунидам, ки бароям хеле ҷадид буданд, баҳусус он шаб эшон дар бораи Аллома Раҳматуллоҳи Намангонӣ, ки барои ман ношинос буд, ҳарф зада ӯро хеле ситоиш кард ва уро

хамчун як мубориз ва муҷоҳиди роҳи Худо ба ман муаррифӣ кард. Шояд дар нахустин мулоқот бояд чунин ҳарфҳоро намезад, вале сабаб дигар будааст. ӯ воқеъан, шахси хеле пурҳаракат буд, биноан аз мо аввал напурсид, ки кӣ ҳастем ва чӣ мехоҳем ва ҳама мегуфтагиҳои худро гуфт ва баъд рафиқам манро ба ӯ маъаррифӣ кард. ӯ аввал ҳайрон монд ва баъдан сабаби ҳайрон шуданаширо қисса кард. У гуфт: «Баъзе дӯстон ба ман гуфта буданд, ки имшаб қарор аст ҷавоне бо дидори шумо биёяд ва хеле шахси боваринок ҳаст ва метавонӣ бо ӯ озод ҳарф бизанӣ ва ман комилан гумон кардам, ки он ҷавон ту ҳастӣ, биноан озодона ҳарфҳоямро ба шумо задам».

Аз ин ба баъд рафоқат ва бародарии мо ба он кас сар шуд. Ҳамин тавр ӯ барои баррасӣ намудани чанд масъалаи ихтилофӣ муқарраран ба назди устод меомад ва ман ҳам барои мубоҳиса кардан дар баҳси онҳо ширкат менамудам. Дар натиҷаи баҳси зиёд ва ҷустуҷӯи зиёди китобҳои динӣ, ки устодам аз онҳо хеле зиёд дошт ба ман ҳақ будани мавқеи Қорӣ Муҳаммадҷон маълум гардид ва биноан гоҳо дар баҳсҳо ҷониби ӯро мегирифтам. Ин шиносӣ ба Қорӣ Муҳаммадҷон ва ин таъсири баҳсҳо сабаб гашт, то ман ба суҳанҳое, ки нисбати муллоҳои нав (яъне домullo Абдулло ва пайравони ӯ) мегуфтанд бовар накунам ва дар паи ворид гаштан ба маҳфилҳои илмии эшон бошам. Метавон гуфт, ки ин нахустин огоҳӣ пайдо намудани ман аз вучуди ҳаракати маҳфие буд, ки тавассути ин донишмандони динӣ таъсис шуда буд ва фаъолият мекард. Шинос гардиданам ба Қорӣ Муҳаммадҷон, ки ҳофизи Қуръон буд, дар қалби ман ангезаи ҳифз намудани Қуръони каримро эҷод намуд. Он вақтҳо Қуръони каримро дар Андиҷон ва ё Намангон ҳифз менамуданд. Бинобарин доимо дар ҷустуҷӯи касе будам, ки манро ба он ҷо барад ва дар назди устоде барои ҳифзи Қуръони карим гузорад. Ҳамин тавр як дӯстам Бурҳониддинро, ки медонистам ба Намангон ва Андиҷон рафту омад дорад ва дар онҷо шиносҳои зиёд дорад, пайдо намуда мақсадамро ба ӯ қисса кардам. ӯ низ ба ман ваъда дод ва рӯзи рафтавро низ муайян кардем. Чун ман ба бародар Абдусаттор (ҳоло маҳсуми Абдусаттор) хеле дӯсти наздик будам ва ӯ низ ҳаваси ҳифзи Қуръонро дошт, машварат намудем ва барои иҷоза ва дуъо гирифтани ба хонаҳои ҳудамон ба Кӯлоб рафтем. Чун аз Кӯлоб баргаштани мо ду рӯз ба таъхир анҷом шуд он бародари моро мебурдагӣ мунтазир нагашта ба Намангон рафта будааст. Баъди баргаштанамон ба ҷои таъиншуда рафтем. Бурҳониддин чунин пайғом гузоштааст: «Бародарон! Чун шумо дер кардед, ман меравам

ва тамоми машваратхоро барои ҷои таҳсили шумо анҷом дода, ҳатто ҷои хобатонро пайдо намуда баъди як ҳафта бармегардам ва шуморо мебарам».

Инҷо будки мо як ҳафта вақти холигӣ доштем. Аз ин вақт истифода намуда ба назди рӯҳонии бузурги замон Эшони Абдурахмонҷон рафтем то аз эшон барои ҳифзи Қуръон дуъои хайр бигирем. Ду ҷавони 17 ва 20сола (Абдусаттор аз ман 3 сол бузургтар аст) барои зиёрати Эшони Абдурахмонҷон ба хонааш рафтем. Шояд тобистон ва ё тирамоҳи соли 1978 буд. Соати 12и рӯз он ҷо расидем. Хушбахтона, Эшонро дар меҳмонхонааш дар танҳой дарёфтем, ки хеле ҳодисаи нодир буд. Дар назди Эшон нишастем ва баъди шиносӣ ва каме суҳбатҳо Эшон ба мо хеле тавачҷӯҳи хоса намуд. Муҳтавои он мулоқот комилан дар ёдам ҳаст ва оварданаширо ин ҷо барои насли имрӯзӣ аз ғоида ҳолӣ намедонам: «Баъди андак замони шиносӣ мо ба Эшон гуфтем, ки мехоҳем ба Андиҷон ва ё Намангон рафта ҳифзи Қуръон намоем ва ба ин мақсад назди Шумо барои дуъо гирифта омадаем. ӯ гуфт: «аз ҳифзи Қуръон дида омӯхтани дигар илмҳои исломӣ муҳимтар мебошанд, бинобарин шумо бехтараш, ки ба омӯхтани илм машғул шавед ва шумо сағераҳои хушёр ба назар мерасед ва иншоаллоҳ, аз шумо домulloҳи хуб мебарояд». ӯ чун моро дид, ки ангеваи ҳифзи Қуръон дар мо хеле зиёд аст, пас барои қонён намудани мо хушгӯӣ ҳам карду қиссаи машҳури «саҷдаи саҳви як ҳофизи Қуръонро дар намоз» ба мо қисса намуд. Ман бошам чун ишқи ҳифзи Қуръон дар дилам саҳт ҷой гирифта буд ва ташкилкунандаи ин ҳадаф низ ман будам, гуфтам: «Ҳазрати Эшон, агар шахсе аз улуми исломӣ он қадар хонда бошад, ки ҷои саҷдаи саҳвро бидонад низ барои ҳифзи Қуръон наравад?». Чун ба инҷо расида будем, ки вақти намози пешин фаро расид ва ҳамагӣ барои вузӯ гирифта рафтем. Дар вақти рафта барои вузӯ бародар Абдусаттор гуфт: «Ҳазрати пир розӣ нест, бинобарин намеравем. Ман гуфтам: «не ҳатман меравам». Бо ҳам ихтилоф намуда, барои адои намози пешин боз ба меҳмонхона омадем ва 3 нафар намозро бо имоматии Эшон адо намудем. Баъди адои намоз ва дуъоҳо Эшон боз ба суҳан шуруъ намуда, ҷониби бародар Абдусаттор гуфт: «Агар ин мехоҳад ба қоригӣ равад, мон равад, вале ту ҳамроҳаш нарав!» Дигар ин суҳани ҳазрати Эшон суҳани ғасл шуду ман ҳам аз қоригӣ рафта дил қандам, вале ҳоло ҳам худро маломат мекунам.

Чун бо пешниҳоди Эшон розӣ гардидем, баъдан ба ӯ гуфтем: «Ҳоло назди кадом домullo рафта таълими илм бигирем? ӯ барои мо олимони машҳури кишварро яқояк таҳлил мекард ва аз ҷайзи илмашон барои мо маълумот меод. Барои мисол ӯ гуфт : «Домullo Ҳикматулло олим аст, вале ба шогирдон ҷайз дода наметавонад, домullo Сайидрахмон низ олими хуб аст, шогирдони зиёде ҳам дорад, вале ман шуморо, ки сағираҳоки хушёр менамояд ба назди домullo Муҳаммадшарифи домоди Эшони Тоҷиддин тавсия мекунам. Воқеъан, аз ҳама олимони кишвар дида ин домullo дорои ҷайзи аҷибест мебошанд. ӯ ба шогирдон чизеро наметавонад бидиҳад, ки дигарон дода наметавонанд. Бинобар ин ба ҳар василае, ки наметавонед худро дар ҳалқаи дарсҳои ӯ бирасонед. Ғайри ӯ ба назди дигаре наравед. ӯ чун одат ду мисра шеъреро навишта барои мо дод. Ҳамин тавр аз ҳузурӣ Ҳазрати Эшони Абдурахмонҷон дуо гирифта ба Душанбе баргаштем ва аз андешаи ба Намангон ва ё Андҷон рафта баргашта, дар андешаи шогирди устод Муҳаммадшариф шудан афтодем. Ин ҳам мушкилоташ аз рафтани Намангону Андҷон барои ҳифзи Қуръон камтар набуд. Вале чун нияти устувор доштем, Худованд роҳи расидан ба маҳфили дарсии устод Муҳаммадшарифро низ бароямон ҳамвор кард ва баъди талошҳои ҳастагинопазир, ки ҳар ду анҷом додем ва гоҳо устод раҳдамон мекард, ноумед нагаштем ва билохира муқаддароти Илоҳӣ бар он будааст, ки ман ва бародар Абдусаттор барои идомаи таҳсили хеш шогирди устод домullo Муҳаммадшариф бошем.

ДАР ШОГИРДИИ ДОМУЛЛО МУҲАММАДШАРИФ

Комилан ёд дорам, тирамоҳи соли 1978 буд, ки ҳамроҳ бо ин дӯсти хеле қадимӣ ва бародари даврони муллобачагиам Абдусаттор ҷазилати шогирдии ин устоди хеле олим ва донишманди ягона бароямон насиб гардид. Аммо боз ба амри тақдир баъди чанд моҳи таҳсил дар назди устод Муҳаммадшариф бори дигар ба Қӯрғонтеппа баргаштам ва барои ба даст овардани ризояти устоди қаблиам то фаро расидани баҳори соли 1979 он ҷо боқӣ мондам. Аммо ҳар сари моҳ ё ду моҳ як бор аз устод Муҳаммадшариф хабар мегирифтам ва сабаби он ҷо мондани худро баён менамудам. Устод Муҳаммадшариф аз рафтани ман ба Қӯрғонтеппа нороҳат шуда буд, бинобарин чун назди ӯ меодам, хуб истиқболам намекард. Боре замистон буд, ки аз устод Муҳаммадшариф хабар гирифтам ва ӯ ин бор тамоман шахси

дигаре шуда буд ва муносибаташ низ тамоман фарқ мекард. Ҳамин буд, ки ин дафъа хуб аҳволпурсиям намуд ва баъдан гуфт: «Сайидумар, аз он ҷо биё туро назди як шогирдам гузорам, то дар назди он бихонӣ». Ман инро қабул кардам ва хеле шод гаштам. Ин ҷо бори дигар мехоҳам қайд намоям, ки чунин пешниҳод аз ҷониби домullo Муҳаммадшариф хеле аҷиб ба назарам расид ва ба худ гуфтам: «Ба устод ягон таҳаввуле рух додааст, вагарна қаблан парвои ман барин муллобачаҳо надошт». Баъдан шогирдонаш бароям гуфтанд, ки ин таҳаввулот дар устод Муҳаммадшариф баъди ҳамсуҳбат шуданаш ба домullo Абдуллоҳи калонӣ ҳосил гашта будааст. Боз ба Қўрғонтеппа баргаштам. Тобистони ҳамин сол 1979 буд, ки аз устоди қаблиам иҷоза гирифтаам ва ба назди устод Муҳаммадшариф баргаштам. Устод тибқи он ваъдае, ки дода буд маро дар назди беҳтарин шогирдаш бародар домullo Аҳмадҷон гузошт то онҷо таълим бигирам. Дар назди ин шахс хеле файзи зиёде бардоштам ва муҳимтарин улуми исломиро дар он ҷо аз бар намудам. Дар ин муддат ман дар хонаи шахси хеле саховатмант ва дўстдори аҳли илм ва уламо Эшонӣ Қобилҷон дар наздикии комбинати орди шаҳри Душанбе ҷои хоб доштам ва аз ҳеҷ ҷиҳате камбудӣ надоштам. Аз саховати Эшон на танҳо ман, балки бисёр муллобачаҳои дигар низ баҳравар мегардиданд. Он шахс на танҳо маро дар хонааш ҷой дода буд, балки хонаи яке аз наздиконаш, ки дар ҳамсоғиаш буд, яъне хонаи Бобои Рустамро низ гирифта дар ихтиёри мо гузошт ва баъдан дар он ҷо чанд нафар муллобачаҳоро ҷой намуда будем, ки яке аз онҳо бародари Шаҳид Абдучаббор (бародари хурдии маҳсуми Абдусаттор) буд. Бародари дигаре, ки Абдурахими ўзбак ном дошт ва хеле хаттот ва қорӣи хушовозе буд низ дар он хонаи хеле назарногир сукунат мекарданд. Он хона мадрасаи фаъолеро мемонд, ки доимо баҳсу мунозароти илмӣ ва ё таълиму тарбияи динӣ ҷараён дошт. Ба ғайр аз инҳо бародарони зиёде дар онҷо истиқомат ва ё рафту омад мекарданд. Аз ҷумла бародар Сайидиброҳим, ки баъдан аз чехраҳои саршиноси ҳаракати исломии на танҳо кишвари Тоҷикистон, балки берун аз он ҳам гардиданд. Метавон гуфт, ки бо ёддошти эшон нахустин шиносоиямон ҳам дар он хонаи хеле назарногир сурат гирифтааст. Худи ў мегўяд, ки замони донишҷўӣ донишкадаи Политехникӣ буданаш ҷиҳати дарсҳои исломиро гирифта ба назди Абдурахими ўзбак омада мерафтааст. Рўзе дар вақти дар он хона буданаш ман ҳам омада будаам ва онҷо бо ҳам шинос шудем.

Ҳамин тавр дар назди домолло Аҳмадҷон муддати зиёде шогирдӣ накарда бошам ҳам хеле файзи зиёде насибам шуда буд. Муҳимтарин китобҳои илми наҳв ва балоғатро дар назди эшон ҳифз карда будам. Метавон гуфт бузургтарин файзе, ки бароям ҳосил гашта буд расман ҳамроҳ шуданам ба ҳаракати Исломии кишвар буд. Ҳарчанд худам дар ибтидо аз чигунагии ҳаракат маълумоти комил надоштам ва аз ҳамроҳ шуданам низ огоҳии лозимиро надоштам, вале баъдан бароям маълум гашт, ки мулоқотҳоям бо Қорӣ Муҳаммадҷон нахустин қадамҳои ман дар узвияти ин ҳаракати Исломии кишвар будааст. Ин ҷо бошад расман ва огоҳона вориди ин ҳаракат шудам ва ҳоло он ҳодисаро ба шумо қисса мекунам, шояд бароятон аҷиб намояд:

«Ду моҳ аз хонданам дар назди устод домолло Аҳмадҷон нагузашта буд. Шабе моро ба ҳучраи Аҳмадҷон даъват карданд, ки зиёда аз 25 нафар будем. Дақиқан метавонам бигӯям, ки ин ҳодиса дар тирамоҳи соли 1979 ба вуқӯъ пайваста буд. Чун онҷо ҷамъ шудем ноҳост устод Муҳаммадшариф омаду бо ҳамаи моён, ки аксаран ҷавонони 1820 сола будем мисли бародар салом намуд ва бо яқояки мо муносибаташ хеле дӯстона буд, ки қаблан дар аксар домоллоҳо ба хусус дар домолло Муҳаммадшариф дида намешуд. Хулоса, ҷаласаи расмие ифтитоҳ намуда баъди ҳамду санои Худованд барои густариши таълимоти исломӣ байни ҷомеа ба хусус ҷавонон суҳбатҳои зиёде намуд. Ба ин иктифо накарда аз ҳар як нафар ҳозирин мехост, ки фикри хешро дар ин мавзӯ баёндоранд. На танҳо барои ман, балки барои ҳамагон суҳбат намудан дар ҳузури домолло Муҳаммадшариф ва барои бори аввал хеле вазнин буд, ҳатто дар вақти суҳбат нафасамон кутӯҳӣ мекард. Баъди онки зарурати густариши таълимоти исломиро ҳамагон таъкид намуданд, ҳамаро муваззаф кард, ки минбаъд ҳар моҳе як бор даври ҳам менишинем ва аз фаъолиятҳои илмӣ ва таълимии хеш гузориш медиҳем. Илова ба таълими шогирдон ҳар қадоми аз мо муваззаф гардидем, ки ҳар рӯз як ҷузъи Қуръони каримро тиловат намоем, то дар моҳе як хатми Қуръони каримро анҷом бидиҳем. Ҳамин тавр ҳар моҳ даври ҳам ҷамъ мешудем ва домолло Муҳаммадшариф меомаду мо аз чигунагии таълими хеш ва таълимоти шогирдон ва анҷоми хатми Қуръон низ ба эшон гузориш медиҳем. Ёд дорам, ки баргузориҳои ин ҷаласаҳо ва ин гузоришдиҳиҳо ва ин фаъолиятҳои муназзам ва дастаҷамъона дар ботини ман боварӣ барои густариши Исломиро хеле зиёд намуда, қувваи беҳамтоеро дар қалби ман эҷод намуда буд ва ҳамин буд, ки бе ҳеҷ ҳаросе ба

густариши таълимоти исломӣ мепардохтам. Даре нагузашт, ки дар гузоришҳоям адади шогирдонам ба 2530 нафар боло рафт ва сабаби таҳсини устод Муҳаммадшариф гардид....»

Дар назди домullo Аҳмадҷон таҳсилоти ман муддати зиёде идома накард. Устод Аҳмадҷон аз Душанбе рафт ва боз ба назди устод Муҳаммадшариф рафтам ва ӯ маро дар ҳалқаи дарсҳои худаш ҳамроҳ кард ва метавон гуфт, ки аз зимистони соли 1979-1980 ман ба ҳалқаи дарсии устод Муҳаммадшариф дубора мушарраф гардидам. Ҳамзамон худ низ ба таълими шогирдон саҳт машғул будам, ҳатто гоҳо таълими шогирдон бароямон аввалиндараҷа мегашт ва устод ҳам ба ин кор моро тарғиб мекард. Ҳар рӯз бароямон хеле арзиш дошт, соатҳои худро тақсим карда будам, то барои омӯзиши худам ва ҳам барои омӯзондани шогирдон кофӣ бошанд.

МУДДАТЕ БО ЭШОНИ ҚИЁМИДДИНИ ҶОЗӢ

Тираномии соли 1980 буд, ки рӯзе ҳамроҳи чанд нафар аз шогирдони устод Муҳаммадшариф, ки нисбатан ҷавон будем барои ҷаласа ба ҳуҷраи домullo Муҳаммаднабии шаҳид дар колхозии собиқ Россия даъват гардидем. Чун ба онҷо рафтем ҳудуди 2030 нафар муллобачаҳои ҷавон будем. Нохост Эшони Қиёмиддини Ҷозӣ он ҷо ташриф оварданд ва ба моён гуфтанд, ки ӯ намояндаи устод домullo Абдуллоҳи калонӣ мебошад ва барои мулоқот ва шиносонидани мо ба барномаҳои ҷамъият омадааст ва аз ин ба баъд ҳафтае як бор ӯ вазифадор аст, ки бо мо нишасте дошта бошад ва аз ҷараёни пешрафти таълим ва тарбияи ҷавонон гузориш гирифта ба маркази ҳаракат бирасонад. ӯ гуфт, ки шумоён акнун аз ҳама имтиҳоноти ҳаракат гузаштаед. Чун мо гуфтем, ки: «мо шогирдони домullo Муҳаммадшарифем ва мо ҳар моҳ назди ӯ ҷаласа дорем ва гузориш медиҳем», ӯ гуфт: «мо ҳама як ҳаракатем, ӯ дар ҷамъият шахси калонтар аст ва ба дигар корҳо бояд машғул мебошад. Бинобарин ман муваззаф шудаам, то шумо ҷавононро ҳамроҳӣ намоям.

Он рӯзи аввал ба мо гуфт: «минбаъд вазифаи мо ва шумо дохил шудан ба донишгоҳҳо ва густариши таълими исломӣ дар дохили донишгоҳҳо мебошад» ва барои ҳар шахс донишгоҳи мекостагиашро номнавис кард ва барномаи хосеро низ муайян намуд то дар асоси он амал сурат бигирад. Ҳамчунин гуфт: «Аввал дар он донишгоҳ ё факулта шогирдоне пайдо намоед ва ба таълими онҳо машғул шавед ва оҳиста – оҳиста худ роҳи дохил шудан ба он донишгоҳро ёбед ва донишҷӯ

шавед». Ҳамин буд, ки аз он рӯз ман факултаи иқтисодии Донишгоҳи Давлатии Тоҷикистонро барои худ интихоб кардам, зеро дар онҷо баъзе донишҷӯёни шинос доштам ва хостам онҳоро ба дарси динӣ фаро бигирам. Ду рӯз аз ин ҷаласа мегузашт, ки як бародари ҳамроҳамон дар он ҷаласа ҳозир буда ба ман гуфт: «ду нафар аз деҳаи мо дар ин факултаи иқтисодӣ мехонанд ва шумо онҳоро рафта таълим намоед» ва унвони онҳоро ба ман дод ва ман ҳамон рӯз рафта эшонро пайдо намудам ва дар як утоқи хурде, ки доштанд таълими исломиро ба онҳо шуруъ кардам. Воқеъан, бояд қайд кард, ки дар ин кори мо ба ғайр аз ҷаҳду кӯшиши худамон, ки хастагиро намедонистем, кумаки худовандӣ низ ҳамроҳамон буд, вагарна ҳеҷ имкони муваффақ гардидан дар он замонҳо вучуд надошт. Он утоқи хурди онҳо, ки барак номида мешуд он қадар пурбаракат гардид, ки дар муддати камтар аз шаш моҳ 1516 нафар донишҷӯён ба дарсҳои ман ҳамроҳ гардиданд. Метавон гуфт, ки муваффақияти ман дар таълимоти ин гурӯҳ ва муҳаббати онҳо ба таълимоти исломӣ муҳамтарин сабаби дар оянда ворид гардиданам ба ин факултаи донишгоҳ гардид. Дар баробари таҳсил ва ҳамкорӣ ба донишҷӯён шогирдони дигар, ки сирф таълими динӣ мегирифтанд низ хеле зиёд шуда буданд ва ададашон то 70100 нафар мерасид. Ин шогирдон дар оянда барои тавсияи таълимоти динӣ дар байни донишҷӯён ба ман кумакҳои зиёде намуданд, ки дар ҷои муносиб аз он ёд хоҳем кард.

Баҳори ҳамин соли 1980 буд, ки манро ҷиҳати ҳузур дар сафи артиш ба хидмат даъват карданд. Чун ман сокини ноҳияи Муминобод будам маро ба он ноҳия даъват намуданд. Он вақт фасли баҳор буд, ки ман барои гузаштани комиссияи тиббӣ дар даъвати баҳории соли 1980 ба онҷо рафтам ва аз комиссияи гузаштам, вале манро комиссияи тиббӣ ҷиҳати ташҳиси маризие, ки дар зонуи рости ман буд ва гоҳуноғоҳ зонуи рости ман аз ҷояш мебаромад, ба шифохонаи маркази вилояти Кулоб фиристод. Дар шифохона маризии маро ташҳис намуда тасдиқ карданд, ки воқеъан дар зонуи рости ман «миниск» вучуд дорад, яъне як раги пайвандкунандаи дохили пайванди зону қанда шудааст ва бо ҳамин сабаб маро аз хидмат дар сафи артиш рухсат намуданд ва дар оянда, ки донишҷӯӣ ҳам шуда будам аз омӯзиши фанни тайёрии низомӣ дар донишгоҳ низ озодам карда буданд.

Ҳамин тавр барои гирифтани аснодҳои лозима маҷбур будам, ки дар ноҳия маддати 56 моҳ бимонам. Ин мондан сабаб шуд, ки ман дар онҷо аксар касонеро, ки аз улми исломӣ андак хабаре доштанд ва дар

байни мардум ҳамчун рӯхонӣ шинохта мешуданд чамъ намоям ва барояшон дарсҳои диниеро, ки онҳо намедонистанд баргузор кунам. Бо кӯмаки Худовандӣ дар ин муддат муваффақ гардидам ва ҳудуди 5060 нафар аҳли илми исломиро, ки касбу кори гуногун доштанд дар ноҳия чамъ оварам ва барояшон аз Қуръону ҳадис, ақидаю фикҳ ва ғайра аз улуми динӣ дарс бидиҳам. Истиқболи онҳо низ ба ин барнома хеле хуб буд. Бояд тазаккур бидиҳам, ки ҳама ин таъолими динӣ дар сурати махфӣ ва сиррӣ баргузор мегардид ва то он ҳад, ки тавон доштем аз ошкор гардидани ин корҳо худдорӣ менамудем. Баъди онки корҳои худро дар ноҳия тамом кардам ва билети ҳарбии хешро гирифтам боз ба Душанбе баргаштам ва ба идомаи барномаи таълимии хеш машғул гардидам. Зимистони соли 1980 дар Душанбе ба кори хеш идома медодам ва ёд дорам, ки дар ин фасл чун рӯзҳо хеле кӯтоҳ буданд то дери шабҳо дар гурӯҳҳои шогирдонам машғули омӯзиш мешудам. Ҳатто гоҳо шабҳо баъди дарсҳо хеле дер ба ҷои хобам, ки дар кишлоқи Мавлоно воқеъ буд, мерафтам.

Ибтидои соли 1981 буд, ки волидайн тасмими оиладор карданамро гирифтанд (албатта, бо талаби худам). Ин барнома низ биҳамдिलлоҳ дар таърихи 2628 моҳи феввали ҳамин сол амалӣ гардид ва метавон гуфт, ки ҳукуматдорони он рӯз атрофи ман хатҳо мекашиданд ва гӯё мунтазири ҳамин рӯз буданд. Ман дар рӯзи тӯи издивоҷам бар хилофи дигарон мусиқӣ ва сароянда наовардам. Бинобарин ҳамсафонам, ки хеле зиёд дар тӯям ширкат доштанд, бо сарвариин бародар Абдуллоҳи Хиттоб (раҳ.) байни ҳам машварат намуда, беогоҳии ман дар ҳолати ба хонаи арӯс расидан ҳамагӣ дастаҷамъона ва бо садои хеле баланд суруди исломиеро замзама намуданд, ки ба калимоти «Аллоҳу акбар! Аллоҳу акбар! Аллоҳу акбар!...» шуруъ мешуд ва баъди сурудани ҷаҳор мисраъ дар васфи дини мубини ислом боз ин нақарот, яъне Аллоҳу акбар! Аллоҳу акбар! Аллоҳу акбар! такрор мешуд ва хеле ҷаззоб ва шуниданӣ буд, ки ҳамаро мафтун кард аз он ҷумла худамро ва баъдан аз онҳо хеле ташаккур намудам.

НАХУСТИН ФИШОРИ ҲУКУМАТИ ШУРАВӢ

«Аз рӯзи тӯям як моҳ нагузашта буд, ки рӯзе раиси ҷамоат Миралиев Мурод даъватам намуд ва якҷоя ба назди Кумитаи иҷроияи ҳукумати ноҳия рафтем. Чун ба онҷо расидем ба қабули котиби Зюм Кароматов даромадем ва дидам, ки дар назди ӯ ҳудуди 1213 нафар ашхоси

роҳбари кунандаи шоҳаҳои гуногуни ноҳия ҳузӯр доранд, аз ҷумла сардухтури ноҳия Курбон Тавар, ки табиғатан ҳама ӯро мешиносанд низ ҳузӯр дошт. Ман ба он ҷо даромада ба назди Кароматов, ки қаблан ӯро мешинохтам, рафтаам ва салом додам. ӯ низ манро хуб қабул намуд.

Шиносоиям ба он шахс ҷунин сурат гирифта буд: «Ду сол пештар, яъне тирамоҳи соли 1979, ки дар шаҳри Душанбе муҳассили улуми исломӣ будам ба сабаби дарди гӯш ба ноҳия омада дар шифохонаи ноҳия бистарӣ шудам. Он рӯзҳо ҷаноби Кароматов низ мариз буданду дар ҳамон шифохона дар утоқи махсуси ҳукумати бистарӣ буданд. Ҷун ман илова ба дарди гӯш дарди густариши таълимоти диниро низ доштам, бинобарин дар он шифохона низ ором набудам ва барои маризон шабона аз имону эътиқоди динӣ суҳанрониҳо намуда барояшон китобхонӣ мекардам. Хабар ба Кароматов низ расид ва эшон, ки шахси муътақид ва хеле боодобу ахлоқе буд маро ба назди ҳудаш даъват намуда хоҳиш намуд, ки шабона баъди хобидани маризон ба назди ӯ биравам ва барояш китобхонӣ намоям. Ман ҳам инро қабул карда ҳар шаб ба назди ӯ мерафтаам ва оёту ҳадису қиссаҳои қуръонӣ барояш мехондам, ки хеле барои ӯ муассир мешуд».

Вақто, ки ӯ маро дид эҳтиром намуда дар курсии муқобили ҳудаш шинонд ва аз ду тарафи миз тамоми он 13 нафар, ки узви шӯрои иҷроияи ноҳия буданд нишастанд. Дар ҳамин ҳолат 2 нафари дигар, ки муҳбирони газетаи вилояти «Роҳи Ленинӣ» буданд ва аз вилояти Кӯлоб омада буданд, ворид гардида дар ҷаласа ширкат намуданд. Муҳокима шуруъ шуд. Аз раиси ҷамоъат пурсида шуд, ки дигаронашро чаро наёвардед? ӯ гуфт пайдояшон накардам. Маълум шуд, ки мо бояд 3 нафар онҳо ҳузур ёфта муҳокима мешудем, вале танҳо манро пайдо карда бурдаанду халос. Нахуст муҳтарам Кароматов ҳозиринро ба мақсади ҷаласа шинос намуда маро, ки нақши аслиро дар ин муҳокима доштам ба ҳозирин шиносонд. Баъдан як китоби ҳаҷман калонро, ки ғафсиаш аз 10 см зиёд ва рангаш сабз буд дар дасташ гирифт ва ҷониби ман гуфт, ки ин делои ту мебошад ва ту дар Муминобод мардумони зиёдеро дарсҳои исломӣ додай, ки муҳолифи қонун ва сиёсати Ҳукумати Советӣ мебошад ва номи чанд нафар аз он шогирдонро, ки гӯё назди ман хондаанду боз алайҳи ман баёнот доданд ном бурд. Илова бар ин чанд вараке аз онро, ки иборат аз баёнотҳои онҳо буданд барои ман нишон дод, вале қироъат накард

ва гуфт, ки ҳамаи инҳо алайҳи ту навишта шудаанд ва барои суд кардани ту кифоя мебошанд. Ман навбат гирифта гуфтам, ки шумо шоҳиди он ҳастед, ки ман як ҷавони 1920 сола мебошам дуруст аст, ки ман шахси диндор ҳастаму намоз мехонам ва рӯза ҳам медорам, вале ононе, ки гӯё назди ман таълим гирифтаанд ҳамагӣ мулло ва домумлло буда ҳар кадом аз 30сол боло доранд. Оё касе аз шумо бовар мекунад, ки ин ашхоси хеле бонуфуз назди ҷавони 20солаи сарлуч ва остинкалта омада таълими динӣ бигиранд?. Ин суҳбати озод ва бидуни тарси ман дар он замон ва дар назди ҳокимони ҳизби Коммунист хеле барояшон сангин омад ва хеле нороҳат ҳам шуданд. Шояд онҳо умед доштанд, ки ман маъзарате хоста аз корҳои хеш изҳори пушаймонӣ мекунам. Вале ман бо субот ва устуворӣ бо ҳама саволҳои ҷавоб меодам. Масалан, ӯ асабонӣ шуда чунин гуфт: «..ту ҳамаро инкор мекунӣ, дар ҳоле, ки автобуси Ғеш шогирдонатро назди ту оварда дарс мегиранд ин ҷо ҳама маълумотхоят навишта шудагӣ». Ман гуфтам: «..мебахшеду он автобус одамонро назди ман не, балки кормандони совхозии Ғешро барои ширкат дар маҷлисҳо ба ҳукумати ноҳия оварда, баъди анҷоми маҷлисҳо барои обед (хуроки нисфирӯзӣ) кардан ба хонаи мо мебарад ва он хаваркашҳои шумо бошанд, инро дида ҳаёл кардаанд, ки онҳоро пеши ман дарсгирӣ бурдааст. (Бояд қайд намоям, ки воқеъан дар он вақт кормандони ҳукумат, гараҷи савхоз, духтурони шифохона ва баъзеи дигарон гоҳгоҳе барои абед ба хонаи мо мерафтанд ва аксари онҳо инро медонистанд)..Ин тавр муносибати ман ба онҳо хеле гарон омад, ҳатто он сардӯхтур гуфт: «Эй кудак! Ту чанд қадар илм дорӣ, ки ин қадар бепарво гап мезанӣ, ман, ки донишгоҳи тиббиро хатм намудааму ду ҷилд китоби Анатомиро, ки аз Қуръони ту дида калонтаранд (наъзузу биллох) аз ёд кардам, вале мисли ту ақулак нестанд ва ин қадар бепарво гап намезанам». Ин буд, ки то ҳол он шахсро ҳамаҷо бад мебинам. Дар аснои ҷаласа буд, ки шахси дигаре ворид гардид ва гуфтанд, ки котиби дуввуми комитроияи ноҳия мебошад. Вале ман ӯро намешинохтам. Чун ворид гашт ва чанд лаҳзае гуё аз рафти суҳбатҳо огоҳӣ ёфт, баъдан навбати сухан гирифт ва хеле дилсузона нисбати ман ҳарф зад ва гуфт: «Ман бобо, падар, бародарон ва ҳатто додарони ин шахсро мешиносам, ҳамагӣ ба ватану ба мардум хидмат кардагян, касе аз онҳо одами баде нестанд, вале худӣ инро бори аввал мебинам ва шояд ӯ корҳои нохубе карда бошад, аммо ман умедворам, ки ӯро бахшиш намоед, дигар чунин корҳоро такрор намекунад. Ман

дархол гуфтам: «бубахшед шумо кадом корхоро дар назар доред? Ман, ҳеҷ кори нодурусте накардаам, ки барояшон Шумо аз инҳо маъзарат бихоҳед ва ман дигар онҳоро такрор накунам». Ин буд, ки ӯ ба ғазаб омад ва гуфт: «..агар ин аз хешовандони ман мебуд як шаппотиаш мезадам, ки якто аз ман мехурд ва якто аз девор». Ман ба ҳоли ӯ хандидам асабонияташ боло гирифт аз ҷои худ хест ва ҷониби ман наздиктар омаду гуфт: «..Ҳеҷ медонӣ, ки дар кучо нишастай ҳоло мефармоям аз ин ошёнаи дуввум ба заминат мепартоянд ва ҷониби Кароматов гуфт, ки ин бача гапро намефаҳмад тез аз ин ҷо гумаш кунед». Ҷаноби Кароматов бошад бори дигар он китобро, ки делои ман буд гирифт ва ба назди ман оварда бо асабоният варақ мезад ва мегуфт: «Инҳо барои ту бас ҳастанд, ки туро суд кунанд.» Ман бо оромӣ мегуфтам: «..рафиқ Кароматов, дар Ҳукумати Советӣ ҳамин қоғаз ва ранг аз ҳама зиёдтар ҳастанд. Касе хостааст қоғаз ва ранги зиёдро истифода намуда онҳоро ҷамъ кардааст. Аммо онҳо ҳақиқате надоранд то он замон, ки манро дар болои он ҷинойташ дастгир накардаед бо чунин қоғазҳо манро гунаҳгор карда наметавонед, он замоне, ки бо даъвоҳои беасос ва маълумотҳои бардурӯғи хабаркашон инсонҳоро гунаҳгор карда ҷазо медоданд солҳои 30ум ва 40ум буд, ҳоло бошад соли 80ум ҳасту барои гунаҳгор донишмандони ман факт лозим...». Хеле ноумед шуда муҳокимаро, ки зиёда аз ду соҳат идома дошт, хотима бахшиданд. Ҳамин тавр нахустин муҳокамаи ман барои таълимоти исломиям назди Шӯрои комиҷроияи ноҳияи Мӯъминобод ба охир расид ва маро бо гирифтани як баёнот ҷавоб доданд».

Аммо, мутаассифона боз баъди як ҳафта аз ин муҳокима падарамро ба ниҳодҳои амниятӣ даъват намуда хеле тарсониданд ва гуфтанд, ки агар писаратро аз Душанбе наорӣ ва дар ноҳия дар ягон ҷой кор накунад ҳатман шуморо ҷавобгар мекунем ва шояд маҳбас ҳам кунем. Ин буд, ки падарам маро даъват намуда бисёр хоҳиш кард, ки «ҳоло биё дар ягонҷо кор кун, чанд моҳ баъд иншоаллоҳ, бори дигар роҳи ба дарс рафтатро пайдо хоҳем кард». Ман ҳам инро қабул кардам ва бо ҳамоҳангӣ бо устодонам ба ноҳия баргаштам. Ин баргаштани ман дар моҳи апрели 1981 буд. Падарам маро барои кор ба совхозии ба номи Мичурин, ки хоҷагии боғкорӣ буд овард ва дар як бригадае, ки номи «Комсомолская бригада»ро дошт ба кор гузошт ва мисли коргарони дигар ба кор машғул гардидам ва кори мо аслан нигоҳубини ниҳолҳои ангур буд. Бояд қайд намоям, ки аксар кормандони ин бригада ҷавонон буданд, ҳатто худи бригадир ҳам ҷавон буд. Баъди ягон ҳафта

кор кардан дарҳол худи бригадирро барои таълими динӣ гирифтаниш даъват намудам. Барои ӯ як китоби «Қоидаи бағдодӣ» дода дарсро бо ӯ сар кардам. Ҳамин тавр шояд дар муддати як моҳ ман аллакай 34 нафарро ба омӯхтани дарсҳои исломӣ ҷалб намудам. Моҳи майи ҳамон сол буд, ки барои совхоз кирми пилла тақсим намуданд. Чун тарбияи ин кирмак хеле вазнин буд аксаран мардум инро қабул намекарданд, бинобарин ин мавсим барои ҳар хоҷагир мавсими хеле саҳт ба ҳисоб меомад. Дар совхоз чунин қарор бароварда шуд: «Ҳар касе, ки ин кирмакро қабул намояд ду моҳ аз кори саҳро озод карда мешавад». Чун инро шунидам дарҳол гирифтани кирмакро қабул кардам. (Инҷо як қиссаи аҷибест, ки ёдовариашро аз манфиъат холи намебинам: «Мо чанд нафаре, ки бояд кирми пилла мегирифтём ҷамъамон карданд ва ба маркази ҷамоат, ки дар деҳаи Саримайдон воқеъ буд оварданд. Мардуми зиёде ҳам аз дигар рустоҳо ва хоҷагиҳо барои гирифтани кирмак омада буданд, ки шояд ҳудуди 150200 нафарро ташкил меоданд. Он замон гуфтанд, ки ҳоло раиси комитроияи ноҳия меояд ва ин ҷо барои шумо баромад ва суҳанронӣ мекунад. Бояд қайд намоям, ки он раис аз худи мардуми Мӯъминобод набуда аз дигар минтақа омада буд ва инҷо раисаш монда буданд. Мо мунтазир шудем, ки эшон ҳам расида омаданд ва болои баландие баромада чанд суҳане атрофи тухми кирмак ва тарбияи он ҳарф заданд ва баъдан чунин гуфтанд: «Эй мардум, ҳама меонед, ки дар ноҳияи Мӯъминобод дарахти тут кам аст ва барои ин қадар кирмаки пилла кифоя намекунад, бинобарин шумо ба ноҳияҳои Кӯлоб ва Восеъ рафта хешовандони худ ва ё шиносҳоятонро хоҳиш кунед, ки баргҳои тутҳояшонро танҳо барои шумо бидиҳанд. ӯ бо ҳамин суҳанронии хешро тамом карду аз мардум пурсид, ки касе саволе надорад? Одатан дар он замон ҳеҷ касе ҷуръат ва ё ҳаққи савол додан ва ҳарф заданро надошт. Ҳама хомӯш буданд ва ман аз байни мардум даст боло кардам ва чунин гуфтам: «Раиси муҳтарам! Оё ин мардуми Мӯъминобод барои шумо ҷугӣ ҳастанд, ки барои талбидани барги тут ба ноҳияҳои дигар равонашон мекунад ва оё худи ноҳияи Мӯъминобод бошад худ як ноҳияи кӯхистонист. Оё ин ноҳия наметавонад, ки мардуми худро аз барги тут таъмин намояд? ӯ хеле тааҷҷуб карда оромона ҷавоб дод: «Мо дар ноҳия хеле тутҳои зиёде шинондём, вале ҳамагӣ қоқ шуданд бинобарин маҷбурем, ки дигар навоҳӣ рафта биёрем». Боз ман гуфтам: «Раиси муҳтарам! Шумо дар атрофи роҳҳо «субботник» ташкил мекунад ва бо таври ҳашар

мардуми заҳматкаш тутҳои зиёде мешинонанд ва ахбор медиҳед, ки ин қадар ниҳол шинонда шуд, вале баъдан онҳоро тарбия намекунад ва касе ҳам барои нигоҳубини онҳо муваззаф намешавад, бинобарин ҳатман онҳо қоқ мешаванд. Аммо ман меғӯям, ки ин роҳи густариши боғи тут намебошад, балки бояд барои ин кор ҳукумати ноҳия як замини муайянеро ҷудо намояд ва шахсони муайянеро маош диҳад ва муваззаф намояд, то ин ниҳолҳои тутро парвариш намоянд ва аз хӯрдани ҳайвонот онҳоро нигоҳ кунанд, баъдан мо низ мисли ноҳияҳои Кӯлоб ва Восеъ соҳиби боғҳои тут мешавем ва мардуми худро дар назди дигарон хору зор намекунем.». Ин гуфтугӯи мо фазои хомӯшиеро дар ин ҷо ба вуҷуд оварда буд ва мардум ҳаёл мекарданд, ки ҳоло маро бурда ҳабс мекунанд. Аз ҷама зиёд он бригадири мо тарсида буд, чунки ман корманди ӯ будам. Ҳамин буд, ки раис аз ман пурсид: Ту кӣ ҳастӣ? Ман чунин ҷавоб додам: «Ман корманди оддии саҳроӣ буда дар «бригадаи комсомолон»и совхозии Мичурин кор мекунам». ӯ дигар чизе нагуфт ва ба мошини савор шуда бирафт, вале мардум баъзеҳо манро маломат мекарданд ва баъзеҳо аҳсан мегуфтанд». Чун ин кирмаки пилларо гирифта боз барои ду моҳ аз кори саҳро озод шудам ва ба Душанбе баргаштаму ба барномаҳои каблиам идома додам.

Дар ноҳия ниҳоди сохтмони (ПМК28), ки занбӯри асал гирифта буд ва барои нигоҳубини онҳо ба занбӯрпарвар эҳтиёҷ дошт, манро падарам барои кори занбӯр ба он ҷо бурд. Чун занбӯри асалпарварӣ касби аҷодии мо буд онро қабул намудам ва ба онҳо барои кор рафтам. Чун маълумоти миёнаи нопурра доштам ҳамон сол барои дохил шудан ба Техникуми политехникӣ ҳамроҳи бародар Абдусаттор (маҳсуми Абдусаттор) ҳуҷҷат супоридем, вале хушбахтона ё матаассифона, ман муваффақ нагардидам ва Абдусаттор муваффақ шуд ва ман боз ба кори хеш ба Мӯъминобод баргаштам .

Шуғли навам, ки занбӯрпарварӣ буд барои ман озодии зиёдеро фароҳам оварда буд, чунки падарам корҳои он занбӯрҳоро анҷом медод. Тобистони он сол хеле пурбарор буд ва мо аз 50 оилаи занбӯр, ки ҳатто соли аввал план ҳам надоштанд асали зиёде гирифтём ва ин сабаби ризояти масъулини он идора гардид. Хушбахтона, кори занбӯр дар тирамоҳ тамом мешавад ва то баҳор занбӯрпарвар озод аст. Ман аз ин истифода бурда тирамоҳи соли 1981 боз барои идомаи таҳсили ислумии худ ва таълимоти шогирдонам ба Душанбе баргаштам.

Дар маҳофили дарсиини устод Муҳаммадшариф таълимоти хешро идома дода ҳамзамон дар ҳалқаҳои Эшони Қиёмиддин ҳам ҳузур доштам. Чанд ҳаводисе ҳам аз ҳалқаҳои дарсӣ ва ҳаракие, ки дар вақтҳои назди Эшони Қиёмиддин буданам ёд дорам биоварам, то таърихи ҳаракат ва корҳои мо барои ояндагон рӯшантар гардад. Мо бо номи дарс чамъ мешудем, вале ҷаласаҳо баргузор мекардем, бинобарин бояд ғайри бародарон каси дигаре дар ҷаласоти мо ҳузур намеёфт. Ёд дорам, ки дар як деҳаи наздики шаҳри Душанбе ҷои чамъ шуданамон буд ва соҳиби он хона, ки хеле дарсҳои исломиро дӯст медошт дарсҳои моро гуш мекарду ҳамроҳамон менишаст ва ҳаргиз берун намерафт, магар барои овардани нону ҷой ва таом. Вақте мо дарсро тамом мекардем акнун бояд ҷаласа доир намоем он марди бечораро мегуфтем, ки рафта дастархон биёред. ӯ чун ҳама чизро меовард ва акнун бояд даромада ба мо нишинад мо ҷойнаки ҷойро, ки нав оварда буд дар чилимчӣ мерехтем ва боз уро мегуфтем, ки ҷой тамом шудааст ҷойникро гирифта ҷой биоред. Ҳамин тавр ҷаласаҳои худро баргузор мекардем. Бояд қайд намоям, ки Эшони Қиёмиддин дар бедор намудани ангезаҳои дохилӣ ва дар ҷуръат бахшидани ҷавонон ҳамто надошт. Ҳатто гоҳо бо баъзе қиссаҳои бисёр муболиғаомез аз фаъолияти худаш моро хеле ангеза мебахшид ва ин ангезаҳои ӯ сабаб мешуд, ки аз ҳеҷ монеъае нахаросем. Таълиму тарбияи шогирдон низ барномаи доимиам буд ва гурӯҳи шогирдони донишҷуӣ ҳам хеле густариш ёфта буд ва аз Донишгоҳи давлатӣ фаротар рафта Донишгоҳи политехникӣ, Донишгоҳи хоҷагии қишлоқ, тиббӣ ва чандин омӯзишгоҳҳои низ дар бар гирифта буд. Ба хусус он шогирдонам, ки дар факултаи иқтисодӣ буданд суфуфашон густурдатар мегашт ва доимо манро барои донишҷӯ шудан дар факултаи худашон хеле ташвиқам мекарданд. Соли 1982 таҳсилоти хешро дар мактаби миёнаи ғоибонаи шаҳри Кӯлоб, ки қаблан номнавис шуда будам идома дода ҳамон сол баъди супоридани имтиҳонот соҳиби маълумоти миёна гардидам ва тобистони ҳамон сол ҳуҷҷатҳои худро ба факултаи ҳуқуқи Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон супоридам, вале дар ин факулта муваффақ нагардидам.

ДАР ФАКУЛТАИ ИҚТИСОДИИ ДОНИШГОҲ

Тирамоҳи ҳамон сол боз ҳуҷҷатҳои хешро ба шуъбаи тайёрии факултаи иқтисодии Донишгоҳи давлатӣ супорида шомили курси тайёрии ин факулта шудам. Нахустин фаъолияти исломӣ дар ин

фурсати донишгоҳиям аз ин шуруъ шуд: «Дар курси тайёрии донишгоҳ одатан дарсҳо аз аввали моҳи ноябри ҳар сол шуруъ мегардад. Ман дар гурӯҳи 32 нафарае шомил гардида будам. Панҷ даҳ рӯз аз шуруъи дарсҳо нагузашта буд, ки сардори гурӯҳамон маҷлисе даъват намуд ва ҷиҳати баргузор кардани шабнишинӣ ба истиқболи соли нави 1983 машварат баргузар кард ва барои он шабнишинӣ маблағи муайянеро низ ҷамъоварӣ намуд. Баъди онки ҳама барномаҳои маҷлис ба охир мерасид ман хоҳиши сухан гуфтан кардам. Дар суханонам, ки ба ҳамин шабнишинӣ дахл дошт, гуфтам: «Ҳамаи мо ва шумо, ки иборат аз духтарон ва писарон мебошем баъди донишҷӯ шуданамон мисли хоҳару бародар гаштаем. Ин сухан ҳамаро розӣ кард. Баъдан ман гуфтам моро барои ин хоҳарӣ ва бародарӣ танҳо ақл ҳаст, ки роҳнамоӣ мекунад ва гарна мо ҳайвонони беақдро мебинем, ки фарқ байни ҳатто хоҳару модарашон намегузоранд. Чун ақли инсон чизи муқаддас ва хеле боарзиш аст, бинобарин инсон бояд ҳеҷ гоҳ ақдро аз худаш дур нагардонад. Ҳамагӣ гуфтанд: Оре! Ҳамин тавр бояд бошад. Пас ман гуфтам: «арақ, ки шумо дар руйхати маводҳои шабнишинӣ ҳамроҳаш кардаед муваққатан ҳам бошад сабаби аз ақл бегона шудани инсон мегардад ва шояд дар он шаб маст шудани бародарон сабаби нороҳатии хоҳароне, ки ҳамроҳи мо ҳастанд, гардад. Бинобарин ман ҳамчун як узви ин гурӯҳ, ки худро бародару хоҳар медонем талаб дорам, ки арақ аз руйхат берун карда шавад». Аввалин касоне, ки тарафдори пешниҳоди ман гардиданд, ҳамон хоҳарон буданд. Ҳамин тавр шояд нахустин шабнишинии донишҷӯён буд, ки бе арақ баргузор гардид ва ҳамагон аз он розӣ буданд. Ҳамин тавр баъди ба итмом расонидани курси тайёрии донишгоҳ дар соли 1983 донишҷӯи шуъбаи «ба плангирии саноат»и ин факулта гардидам. Барномаҳои аз ҷониби ҳаракат ба душам гузошташуда, ки иборат аз мутахассис шудан ва таълиму тарбияи ҷавонон ба хусус донишҷӯён буд, дар баробари омӯзиши исломии худам бомуваффақият пешмерафт. Чанд ёддоште аз ҳалқаҳои дарсиам барои насли имрӯз ёдовар мешавам: «Дар курси аввал баъди зӯҳр ба дарси донишгоҳ мерафтам. Барномаи рӯзонаам чунин буд: Субҳи барвақт барои ширкат дар ҳалқаи дарсии устод Муҳаммадшариф ба ҳучраи муайяншуда меомадам, ки аксаран дар минтақаи ДОК воқеъ мебуд. Дарсҳои устод маъмулан қабл аз намози субҳ баргузор мегашт. Идомаи дарсҳо то соатҳои 89и субҳ буд. Баъди ин ҳалқаи дарсие дар пушти вокзали поезд доштам, ки танҳо аз

4 нафар иборат буд ва он чаҳор нафар комилан ба омӯзиши улуми исломӣ машғул буданд. Онҳо хеле талошгар буданд ва хеле хуб ҳам мехонданд ва ҳадди ақал ду соати хешро барои инҳо мебахшидам (ҳоло ду нафари онҳо дар суфуфи шуҳадоанд). Баъди ин дар наздики факултамон дар як ҳуҷра 3 писари як дӯстам баъди машғулиятҳои мактабашон дарс мегирифтанд, ки онҳо ҳонашон буд. Ман инҳо рафта, баъди анҷоми дарсҳои онҳо наҳорӣ хӯрда намози пешинро мехондам ва сареъан ба дарси донишгоҳ мебаромадам ва дар вақти танаффусҳо низ намози асрро омада онҳо адо менамудам. Гоҳо мешуд, ки дарси инҳоро баъди анҷоми дарси донишгоҳам мегуфтам. Метавон гуфт, ки ин ҳона барои ман гӯё ҳадияи Илоҳӣ буд ва онро дар аввалин рӯзҳои донишҷӯӣ ба ман расонид, вагарна дар ғами он будам, ки намозҳоямро дар кучо адо менамуда бошам. Қиссааш чунин аст:

«Соҳиби ин ҳона, яъне падари он писарбачаҳо аз як дӯстам, ки дӯсти ӯ ҳам будааст, хоҳиш мекунад, ки шахси исломиро биёварад, то фарзандони ӯро таълим бидиҳад. Он дӯстам маро ба онҳо бурд, ки масофаи байни он ҳона ва факултаам шояд аз 5060 қадам бештар набошад. Дар оянда аксар шогирдонро дар онҳо дарс медодам ба хусус донишҷӯёно. Аксаран, баъди аз дарси донишгоҳ баромаданам, ба назди як шогирд, ки устои гӯштин буд ва дар толори варзишии факулта дарс медод мерафтам ва намози шомро ҳамроҳаш дар ҳуди ҳамон толор адо менамудам. ӯро дарс медодам ва баъдан ба дарси шогирдони донишҷӯям, ки дар як ҳуҷраи хурд дар қарибии бозори Шоҳмансур чамъ мешуданд, мерафтам ва онҳо низ дарс дода, суҳбатҳои лозимаро менамудам ва баъдан ба ҳонаам, ки дар маҳаллаи Ҳазрати Мавлоно буд, бар мегахтам. Чун суҳан аз толори варзишии факулта ва устои варзиш рафт, ёддошти хеле бароям аҷиб ва сарнавишсозеро, ки дар ин сол бароям иттифоқ афтада буд, меоварам: «рӯзи замистонӣ буд ва шом торик шуда буд, ки аз дарси донишгоҳ баромадаму ба он толор рафтам, то намози шомро адо намоям ва ин шогирдро дарс бидиҳам. Баъди анҷоми дарс ин бародар гуфт: «Устод, як кори бисёр аҷиб ва махфие ҳаст, ки бароятон меғӯям, шояд шумо аз ӯҳдаи иҷрои он кор бароед. Ман гуфтам: «Чӣ кор будааст?» ӯ гуфт: Ман чанд шиноси ўзбак дорам. Онҳо аз Тошканти филми «Пайғамбари Худо»ро овардаанд ва дастгоҳҳои видеоӣ намеёбанд, ки онро тамошо кунанд ва муҳлати гирифтагиашон Зӯза аст ва як рӯзаш аллакай гузаштааст. Чун ман ин хабарро, ки хеле

хабари дар он замон нав ва арзишманде буд, шунидам, аз ҷойи худ хестам ва гуфтам, ки иншоаллох, ин дастгохро пайдо мекунам ва ин филмро тамошо хоҳем кард. Банда як дӯсте доштам, ки ба дастгоҳҳои видеоӣ хеле алоқамандии зиёде дошт. Аз он ҷо рост ба хонаи ӯ рафтам. Чун ба он хона расидам, бародарони зиёде, ки ман онҳоро мешинахтам онҷо буданд ва дар дастгоҳи видеоии ӯ филмҳои каратэ тамошо макарданд. Яке аз онҳо бародар Неъматуллоҳи шаҳиди кулобӣ буд. Ба муҷарради ба он хона расидан ва он дастгохро дар он ҷо دیدан ба онҳо ва соҳиби хона ҳодисаро баён карда гуфтам, ки ман ҳам барои ин дастгоҳ омадаам. Он бародарон вақте хабарро шуниданд, маро бо ҳамроҳии бародар Неъматуллоҳ равон карданд, то он филмро биоварем. Ман ҳам дар ҳол рафта аз он толор он устро гирифтам ва ба хонаи дӯсти ӯ рафтем, то филмро биоварем. Мо чун ба хонаи он шахси соҳиби филм расидем, он кас дар ҷустуҷӯи дастгоҳи видеоӣ ба Деҳнав рафта будааст. Мо дар хонааш ӯро мунтазир шудем. Баъди соҳате баргаштанд ва хеле ғамгин буданд, ки дастгоҳ пайдо накардаанд. Вақте мо гуфтем, ки ин дастгоҳ ҳоло омодааст ва моро мунтазиранд, хеле шод шуданд ва дарҳол 67 нафар дар соҳати яки шаб ба хонаи он дӯсти ман рафтем ва нахустин бор филми «АРРИСОЛАқиссатул ислом» ро бо ҳузури шояд 10 нафар тамошо кардем. Он эҳсосот ва лаззатҳоро, ки он шаб аз тамошои ин филм дар солҳои зулумоти Ҳукумати Советӣ (1983) бардоштем, дар васф намеоянд ва дарки инро ман ба қалби хонандагони ин ёддошт вогузор мекунам, вале муътақид ҳастам, ки ин лаззат ва ин эҳсосоти аҷибро танҳо ононе метавонанд дарк бикунанд, ки дар замони Ҳукумати Шӯравӣ зиндагӣ карда бошанду дар ҳаракати исломӣ шомил буданд. Бори дигар дар субҳи он рӯз бо ширкати васеътаре аз бародарон, ки устод Муҳаммадшариф, бародар Абдусаттор ва қорӣ Суннатуллоҳи ҳисорӣ аз он қабил буданд, он филмро тамошо намудем ва як ҷаҳон таассурот бардоштем. Баъди гузашти тақрибан як сол аз ин ҳодиса, он филмро шахси дигаре оварда ба мардумони зиёде тамошо дод. Бояд бигуям, ки бо амри ҳаракат баъдан рафта кассетаи он филмро аз кишвари ҳамсоҷи ӯзбекистон пайдо намуда овардам ва тавассути он филм мардумони хеле зиёдеро ба таърихи динашон шиносондем, ки сабаби ҷалб шудани бисёриҳо ба суфуфи ҳаракат гардид ва ҳатто аз ҳисоби он филм маблағҳои зиёдеро барои ҷамъият (ҳаракат) ҳосил намудем.

Боз бармегардем ба ҳолатҳои дарсӣ. Илова бар он чи, ки баён шуд ман гоҳгоҳе барои дарсҳои динӣ ба дигар донишгоҳҳо ва дигар ҳуҷраҳо мерафтам ва доимо онҳо иваз карда мешуданд, то хабари дарсҳоямон ба ҳукуматдорон нарасад. Ҳалқаи таълимие дар хобгоҳи Донишкадаи политехникӣ ташкил шуда буд, ки шогирдҳо барои дарси онҳо муайян намуда будам. Дар хобгоҳи донишкадаи «Селхоз» низ ҷавонони зиёде ба таълими улуми исломӣ машғул буданд, ки як шогирдам онҳоро дарс меод. Ҳамчунин дар Донишкадаи тиббӣ низ чунин гурӯҳҳо ташкил шуда буданд. Нахустин шогирдоне, ки аз донишгоҳ баромада буданд, 3 нафар буданд ва онҳо шояд соли 1984 ё 1985 фориғтатҳил шуда буданд. Яке аз он бародарон Салмон ном дошт, ки дар ибтидои ҷангҳо ба шаҳодат расид, дигаре бародар Сабзалӣ, ки хеле қаҳрамониҳо карда буд ва ниҳоят дар садама ҳамроҳи ман ба шаҳодат расид ва ман боқӣ мондам ва саввумин Усмоналиӣ ном дошт, ки дар борааш чизе намедонам ва шояд канор рафта бошад. Баъда ёд дорам, ки онҳоро ҳамон сол дар ҳуҷраи хеш дар маҳаллаи Мавлоно даъват намудам ва устод Муҳаммадшарифро низ даъват намуда будам ва тамом кардани донишгоҳашонро ҷашн гирифтам ва ба Устод гуфтам, ки инҳо нахустин шогирдони донишҷӯи мутахарриҷи ман мебошанд. Барояшон дуъои нек бидеҳ, то рафта фаъолияти кори хешро сар кунанд. Онҳоро Устод насихатҳои зиёде карда, дар корхонашон аз Худованд муваффақиятро талаб намуд. Ҳамин тавр онҳо дуъо гирифта рафтанду Устод барои ин ҷавонон, ки дар он замон баъди тамом кардани донишгоҳ пойбанд ба дину имон боқӣ мондаанд, Худовандро шукру сипоси беандоза гуфт ва аз мани шогирди кӯчакаш низ хеле ташаккур кард, ки ин кор воқеъан кори созандааст. Ин 3 нафар шогирдонам, воқеъан, дар корҳои амалиашон низ хеле муваффақ буданд, баҳусус Салмон ва Сабзалӣ, ки Худованд ҷояшонро ҷаннат гардонад (омин).

Он солҳо одат бар он буд, ки дар хонаҳои худ ва дар хонаҳои шиносҳои худ ҷавононро, ки таҳсили илми исломӣ менамуданд, ҷой намуда аз ҳисоби хеш ва соҳибхонаҳо хӯрок меодам. Бинобарин, шогирдони зиёде ҳам буданд, ки баъзеҳо дар хонаи худам ва баъзеҳо дар хонаи ҳамсоҳҳо буданд ва онҳоро низ доимо назораташон мекардем, то бедарс намонанд. Он шогирдоне, ки танҳо ба омӯзиши улуми исломӣ машғул буданд, баъди дусе сол аз онҳо ҳамчун устод дар таълими дигарон истифода менамудем ва ин ҳам барои худашон ва ҳам барои дигарон муфид буд. Аксари онҳо дар оянда устодони

беҳтарин шуданд, ки ҳалқаҳои зиёдеро сарпарастӣ менамуданд. Хусусан фаъолтарашонро дар хобгоҳҳои донишҷӯёни донишгоҳҳо гузошта, таълим ва тарбияи шогирдони донишҷӯро ба ўҳдаи онҳо мегузоштем. Дар баробари дарсҳои ҳаррӯза боз дарсҳои чандрӯзбаъд ва ҳавтаина низ доштем .

ШИНОСОЙ БА ДОМУЛЛО АБДУЛЛОҲИ КАЛОНӢ ВА УЗВИЯТ ДАР ШӢРОИ ОЛИИ ҲАРАКАТ

Нахустин соли донишҷӯиям, яъне соли 1983 буд, ки шунидам Устод домулло Абдуллоҳи калонӣ ба Душанбе омада ҳар ҳафта як дарс медиҳаду меравад. Ман бошам орзуи бо ў шинос шуданро доштам ва шарафи шогирдии эшонро низ орзу мекардам. Рӯзе ба ин мақсад аз Душанбе ба Қӯрғонтеппа рафта хонаи як дӯсти хеле ҷониам Мулло Абдуллоҳи хурдӣ, ки шогирди Мулло Абдуллоҳи калонӣ буд, рафтам ва ба ў мақсадамро баён намудам ва аз эшон хоҳиш намудам, ки маро ба назди домулло Абдуллоҳи калонӣ бурда шинос намояд, то барои ширкат дар дарсҳои Душанбеаш иҷозаам диҳад. Якҷо ҳамроҳи бародар мулло Абдуллоҳи Хаттоб ба манзили устод домулло Абдуллоҳи калонӣ рафтем ва ба ў суҳбат намудем. Моро хуб қабул кард ва фармуд, то ба унвони муайяннамудаи ў дар шаҳри Душанбе дар рӯз ва соати муайян биравам. Ман ҳам рӯзу соатшуморӣ мекардам, то ин ки Худованд он рӯзро расонид ва ба он хучраи хеле тангу торик, ки мутааллиқ ба як бародар буд, рафтам. Устод домулло Абдуллоҳ низ ҳамроҳи 34 нафари дигар омаданд ва даври ҳам нишастем. Устод аз ворид гардидани ман ба ин ҳалқа ба ҳозирин хабар дод ва маро дар онҷо ба узвияти Шӯрои Олии ҳаракат шомил намуда ба симати масъули Иршод ва таблиғи ҳаракат дар водии Ҳисор, ки шомили навоҳии атроф ва шаҳри Душанбе буд мансуб кард. Ҳамчунин ёд дорам, ки бародар мулло Файзиддинро низ ба узвияти Шӯрои Олӣ пазируфта масъулияти фатворо ба дӯши эшон супорида буданд. Баъди ин ҷаласа Домулло Абдуллоҳ раиси ҳаракати исломии Тоҷикистон аз ҷояш хеста маро ба оғӯш кашид ва ба ин дастоварди бузург табрикам намуд. Ҳарчанд қасам намехӯрам, вале борҳо гуфтаам ва боз ҳам мегӯям, ки он оғӯшгирии устод бароям қудрати беҳамтоеро ҳадя намуд. Он рӯз ва баъди он оғӯшгирӣ буд, ки ман ба пирузии ин роҳ ва ин ҳаракати исломӣ яқини комил пайдо кардам. Дар он ҳолат, ки дар оғӯши падаронаи Устод будам бемуболиға мегӯям, ки оянда бароям ҳамчунон намуд, ки шикасти давлати

Шӯравӣ ва озодии диндорону худопарастонро бо чашми ботинам миддам ва ин эҳсосот бароям нерӯеро эҷод намуд, ки ҳеҷ гоҳе худро ин қадар қавӣ эҳсос накарда будам. Ҳатто ҳаёл мекунам, ки он қувваи рӯҳбахш то ба имрӯз ба ман ҷуръат ва ҷасорати рафтани ин роҳро бахшидааст ва он қувва аст, ки қалбамро саршори боварӣ ба пирӯзии ин ҳаракат гардонидаст.

Баъди ин мулоқот ва шомил гаштанам ба ҳалқаи бузургон шарафи шогирдии устод Абдуллоҳи калониро низ ҳосил намудам. Ҳафтаҳо мегузаштанд ва ман бесаброна мунтазири рӯзи дарси Устод мешудам. Шояд агар муболиға нашавад метавонам бигӯям, ки ҳеҷ дарсе аз дарсҳои устодон набуд, магар инки ман ҳузур меёфтам ва ҳеҷгоҳ нашудааст, ки дар дарсе ширкат накарда бошам. Шояд ду ё се моҳ аз узвиятам дар ин ҳалқа нагузашта буд, ки рӯзе аз рӯзҳо дар тирамоҳи соли 1983 Устод ҳамроҳи чанд нафари дигар аз бузургони ҳаракат ба ҷои дарсамон омаданд. Баъди дарсу ҷаласа ҳамаро гирифта ба хонаи устод Муҳаммадшариф рафтем. Устод Муҳаммадшариф низ дар манзилашон буданд. Дар хонаи устод Муҳаммадшариф ҷаласаи бузургаре барпо намуданд ва устод Муҳаммадшарифро ба унвони раиси минтақавии Ҳаракати Исломи дар водии Ҳисор таъйин намуданд ва ҳама ҳалқаҳои мавҷуда дар ин қаламравро ба тобеъияти эшон дароварданд. Минбаъд ман низ дар умури ҳаракӣ зерӣ итоъати устоди хеш қарор доштам. Муҳимтарин барномаи амалӣ, ки дар он замон анҷомаш медодам ин густариши таълимоти исломӣ чи дар байни донишҷӯён ва чи дар байни ҷавонони ғайри донишҷӯ буд. Аз ҳама муҳимтарин чизе, ки он вақт доштам ва сабаби пешрафти корҳоям мешуд ин боварии сад дар садӣ ҷиҳати шикасти низоми бединии Шӯравӣ ва озод гардидани эътиқодоти динӣ буд. Хеле муносиб аст, ки як ёддошти хурд, вале аҷибро аз баҳори соли 1985, яъне дар замони донишҷӯ буданам бароятон қисса намоям:

«Ман донишҷӯи курси саввум будам ва қариб, ки машғулиятҳои таълимӣ тамоми рӯзамро фаро гирифта буданд. Ҳамон сол ҳамсари хешро низ ба Душанбе оварда будам. Дар Мавлоно хонае доштам. Рӯзе яке аз хешовандони наздикам, ки шахси дорои маълумоти оӣ буд ва дар ҷомеаи он рӯз дорои касби муъайяне ҳам буд, ҷиҳати таълим барои як курси 10рӯзӣ ба Душанбе омада буд ва дар хонаи ман истиқомат ихтиёр карда буд. Он хешам муддати як ҳафта онҷо буд, вале маро мулоқот карда натавонист, зеро ман шаб дертар меомадам, ки ӯ аллакай хоб аст ва ӯро бедор намекардам ва чун қабл аз субҳ

барои дарсҳои худам мерафтам, ӯ дар он вақт низ хоб буд. Ҳамин тавр рӯзи чумъа, ки одатан аз дарсҳои исломӣ таътил будем субҳ хамдигарро дидем ва ҷои саҳарро бо ҳам хӯрдём. ӯ гуфт:

«Ман мехоҳам чизеро аз ту бипурсам. гуфтам бипурс. ӯ гуфт: Махсум! Ман як ҳафта мешавад, ки инҷо ҳастам, вале туро дар хонаат намебинам, аслан ту ҷӣ кор мекунӣ, ки шаб хеле дер ба хонаат омада субҳ барвақт меравӣ? Мо ҳам донишҷӯ будем, вале мисли ту набудем!» Ман бо ханда ва оромона ҷунин ҷавобаш додам: «Ман ҷӣ кор мекунам? Ман танҳо не, балки мо коре мекунем, ки Ҳукумати Советиро нест карда барои дини ислом ва мардуми мусулмон озодӣ меорем». Вақте, ки ин суҳанро гуфтам он кас аз хӯрок хӯрдан монд ва хеле нороҳат гашта тарс андомашро ларзонид, вале ҳеҷ ошкор накарда аз хонаи ман рафт ва то солҳои тақрибан 1988-1989 ба хонаи ман намеомад. Аммо солҳои 1989 буд, ки баъди ба сари қудрат омадани М.С. Горбачёв бори дигар ба хонаи ман омад ва гуфт: «Махсум! Хабар дорӣ, ки дар соли 1984 дар хонаат ба ман ҷӣ гуфта будӣ? Ман гуфтам: Бале, ёд дорам ва ёд дорам, ки баъд аз он рӯз дигар хонаи ман наомадӣ. ӯ гуфт: «Ҳамон гапи шумо мешавад». Ман гуфтам: Ҳамон вақт боварӣ доштам, ки ин гап иншоаллоҳ мешавад».

Бо боварии комил метавон гуфт, ки сабаби он ҳама фаъолияти муваффақи бародарон ва сабаби он ҳама ҷуръат намуданашон дар густариши таълимоти динӣ ва умуман сабаби он ҳама гароиши мардумӣ ба ҷониби ин ҷавонони Наҳзатӣ, боварии бешакку шубҳаи онҳо ба мағлубияти мактаби коммунистии мулҳид ва пирӯз гардидани мактаби ҷомеасозии Исломи бар он буд ва он ҳам дар замоне, ки барои дигарон ҳатто ин орзу гуноҳ маҳсуб мешуд. Хеле сазовор аст, ки Худоро шукру сипос бигӯем, ки қисме аз боварии онҳоро дар амал таҳаққуқ бахшид ва мактаби коммунистии мулҳидро барои ҳамеша аз ҷомеаи башарӣ маҳв намуд. Аммо барои амалӣ гардидани қисмати дигари орзу ва умеди онҳо бояд заҳмати зиёдтаре кашид, вале бо боварии аз он ҳам комилтар метавон гуфт, ки ин қисмат аз орзуи муборизону муҷоҳидон низ дар амал таҳаққуқ хоҳад ёфт (иншоаллоҳ).

ХОТИРАҶО АЗ АЙЁМИ ДОНИШҶҶӢӢ

Масъулияти дигаре, ки ба дӯш доштам ин хондани донишгоҳ буд бо баҳои хубу аъло. Ҳамин тавр солҳои аввалу дувуми донишгоҳро бо баҳои аъло хондам. Танҳо дар қисми дувуми соли дувуми хонданам

буд, ки бо устоде баҳсамон шуд ва он баҳс сабаби хашми он устод бар ман ва сабаби коста гардидани шавқи хондани ман гардид. Ин қисса ҳам, ки ба дин ва бединӣ алоқаманд аст ёдовар шуданаширо зарур мешуморам.

«Баҳори соли 1985 буд, яъне қисми дуввуми соли дуввуми таҳсили ман дар донишгоҳ. Рӯзе дар донишгоҳ дарси «Таърихи КПСС» доштем ва чун дарс хусусияти маърузавӣ (лексиявӣ) дошт чаҳор гурӯҳ, яъне худуди 100 нафар донишҷӯён ҳузур доштанд. Дар аснои дарс буд, ки устод аз мавзӯъ берун рафту чунин гуфт:

«Эрон бар мо душман аст, ҳукумати Эрон хеле ҳукумати бад аст ва душмани Ҳукумати Советӣ мебошад». Ман ин ҷо гуфтам: «Устод, шояд шумо нодуруст фаҳмидед. Эрон дар аввал, ки дар паҳлӯи Америка буд душмани мо буд, вале Эрони имрӯза, ки Ҷумҳурии Исломӣ шудааст, ба мо душман нест, чунки ин ҳукумати Эрон душмани ашадии Империализми Амрико мебошад. Ҳукумати Советии мо ҳам зидди империализми Амрико аст, бинобарин душмани душмани мо дӯсти мост, на душмани мо». Баъдан устод мехост маро огоҳтар намояд, бинобарин гуфт: «Ҳоло ту намедонӣ, ки дар Эрон чӣ мегузарад. Намедонӣ, ки дар он ҷо дар як шаб чанд ҳазор коммунистонро, ки узви ҳизби Туда буданд қатлашон карданд». Ман гуфтам: «Табиати ҳукуматдорӣ ҳамин будааст. Коммунистон вақте, ки зарзаминҳои моро ишғол карданд чандин ҳазор мусулмононро ваҳшиёна ба қатл расониданд ва имрӯз дар Эрон мусулмонон ғалаба кардаанд, коммунистонро ба қатл расониданд. Ҳисоб баробар шудааст. Он қадар гапе набудааст». Баъдан устод хеле ошуфта шуд ва гуфт: «Ин душманӣ бар Иттифоқи Советӣ аст ва дигар душман лозим нест, душман дар мизи мактаби олий нишастааст.

Замони имтиҳонот фаро расид. Дар имтиҳони ин фан, ки барои ман хеле сахлу осон буд, се нафар устодон ширкат намуданд. Ман барои додани имтиҳон даромадам ва билет гирифта нишастам. Саволҳо бароям хеле маълум буданд. Дар ин асно устоди худамон, ки бо ман қаҳр дошт барои чӣ коре берун баромад. Фурсатро муносиб доништа барои ҷавоб додани саволҳоям ба назди яке аз он устодон, ки мудири кафедраи таърихи КПСС буд, рафта нишастам ва шуруъ кардам ба ҷавобҳо ва дар зарфи шояд дусе дақиқа ба тамоми саволҳои худ ҷавоб гуфта будам, ки устоди худамон дохил шуд. Ин устод, ки хеле бо суръат донишҷӯёнро пурсида ҷавоб меод, тарафи устоди худамон гуфт: «Ин шогирдат ба баҳои аъло ҷавоб дод, баҳояширо монед». Чун

устод дид, ки ман ҳастам, гуфт: «Ин шогирд таърихи КПССро хеле хуб медонад, вале нисбати ин фан хеле беэҳтиром аст, зеро ӯ дар вақти дарсҳои таърихи КПСС дарсҳои математикаи олиро кор мекард ва ба дарсҳои таърих ҳеҷ аҳамияте намедихад. Ҳарчанд ӯ дурӯғ гуфт ва ҳақиқатро нагуфт, он устои имтиҳонгирифтагиам низ дигаргун шуд. Баъдан устои худам гуфт: Ман ӯро хеле саҳт мепурсам ва баҳои ду мегузорам ва шуруъ кард ба савол додан ва якбора чаҳор савол ироа кард, ҳамаи онҳоро ҷавоб додам. Устои имтиҳонгирифта чун дид, ки устодам наметавонад мағлубам кунад, биноан худаш вориди саволу ҷавоб шуд ва ду саволе дод, ки ҷавобхояшонро надонистам ва маро аз имтиҳон гардониданд. Ҳарчанд, ки барои аз нав супоридани имтиҳон муроҷиат мекардам маро бо баҳонаҳои гуногун қабул намекард. Чун дидам вазъият хеле нохуб аст, ба назди дӯсте, ки доштам ва худи ӯ низ устои донишгоҳ буд, рафтам ва гуфтам, ки фалон устод баҳои маро намедихад. Агар тавонӣ рафта восита шав, то баҳоямро гузорад. Агар имрӯз баҳои манро надихад, ман аз стипендия маҳрум мешавам. ӯ қабул кард ва ба назди он устод рафт. Баъди андаке баргашту гуфт: «Хайрият, ки назди ман омадӣ, вагарна мехостааст туро аз донишгоҳ хориҷ кунад ва мушкилоти шумо ҳам мушкилоти калон будааст. Хулоса, баъди ин ман тавонистам баҳоямро, ки нахустин баҳои 4и ман буд, бигирам. Вале ин ҳодиса намедонам чаро, аммо сабаб шуд, ки дигар ман барои баҳои аъло мубориза набарам. Дар айёми донишҷуӣ чунин ҳолати баҳсӣ, ки ба дин ва эътиқод рабт доштанд, зиёд рух медод, аммо устодон аксаран касд мегирифтагӣ набуданд, балки таҳсин ҳам мекарданд, ба истиснои ин устои фанни «Таърихи КПСС». Қиссаи дигареро ҳам ёдовар мешавам, ки дар он қисса муносибати устои дигареро шоҳид хоҳед шуд

Ёд дорам, ки вақти дар қисми дувуми курси якум хонданам дар дарси «Таърихи Тоҷикистон», ки як устои хеле донишманде дарс медод, мавзуи «Истилои арабҳо ба Осиёи Миёна»ро гузаштем. Он ҷо низ чаҳор гурӯҳ ҳузур доштанд ва устод дар бораи ин ҳодисаи таърихӣ маъруза мекард. ӯ дар раванди дарс дар бораи Муҳаммади паёмбар (с), мактаби овардаи ӯ ва ҳамчунин дар бораи давлатдорӣ ва хилофати Исломи, хеле суҳанҷо гуфт. Чун дарс ба охир расид пурсид, ки касе саволе дорад? Ман аз ҷойи худ хеста чунин гуфтам: «Устод! Ман як саволи хурде дорам. Шумо дар бораи Муҳаммади паёмбар (с) ҳарф задед ва ман ҳам каме дар бораи ӯ маълумот дорам. Аз ӯ осор ва таълимоти хеле зиёде дар ҷомеаи башарӣ боқӣ мондааст ва дар тӯли

таърих мардумони зиёде аз таълимоти ӯ пайравӣ карданду ҳоло ҳам мекунанд. Вале таърихшиносон дар бораи ӯ мегӯянд, ки ӯ ятиме будааст, ки дар ҷавониаш ҷӯпонӣ карда, баъдан ба тижорат машғул гашта будааст ва ҳеч ҳарфиро хонда ва ё навишта наметавониста будааст. Шумо мегуфтед, ки модоме, ки чунин бошад, пас ӯ ин таълимотро дар кадом донишгоҳ фаро гирифта будааст, ки то имрӯз на танҳо он таълимот ва осораш боқӣ мондаанд, балки мардуми зиёди курраи ҷаҳонро ба худ ҷалб кардаанд ва рӯз аз рӯз пайравони он таълимот зиёдтар мешаванд?». Баъди ин савол ӯ як нафаси дарозе гирифтӣ гуфт: «ӯ савдогар буд, дар қорвонҳои савдоияш ба ҳар мамлакат сафар мекард ва чун зеҳни қавӣ дошт, аз намояндагони дигар динҳо қиссаҳои онҳоро гӯш мекард ва аз худ менамуд. Чун маълумоташ аз динҳо зиёд шуд, ин дин ва ин таълимотро баровард ва мардум ҳам пайравиаш карданд». Бо ҳамин дарс ба поён расид, вале ӯ маро нигоҳ дошта гуфт, ки дар байни ин мардум ба ман чунин савол медиҳӣ. Ман натавонам дили худро дар болои миз кушода, ба шумо нишон диҳам, вагарна мо ҳам бовар дорем, ки ӯ пайғамбари Худо аст ва он таълимотро Худо барояш фиристодааст». Аз ин рӯз ба баъд ӯ бо ман дӯсти хеле наздик гардид.

Чун сухан аз ҳаёти донишҷӯӣ ва ҳаводиси он замон рафт, ҷойи муносиб ҳаст, ки қиссаи дигарро ҳам ки ба инҳо монанд аст, ёдовар шавам.

«Соли ҷаҳоруми донишҷӯиям буд, яъне соли 1987. Мисли қиссаҳои гузашта, рӯзе дар давоми дарси «Коммунизми илмӣ», ки ҳудуди 100 нафар донишҷӯён чун ҳамеша ширкат доштанд устод нохост чунин гуфт: «Шумо ҳама атеистҳои оянда мебошед. Магар на? Ман садои «чқ» баланд кардам, яъне не ман атеист нестам. Чун ӯ ин садоро шунид рӯй ба ҷониби донишҷӯён карду гуфт: «кӣ буд садои «чқ» баровард?» Ман аз ҷоям хестаму гуфтам: «Устод! Ман садо задам, зеро ман шахси мӯътақиду диндоре ҳастам ва ҳаргиз атеист набудам ва нахоҳам шуд». ӯ хеле асабонӣ шуду ҷониби ман равон гардид ва таъаҷҷубкунон мегуфт: «Ту дар курсии мактаби олий нишаста худро мӯътақид ва диндор меҳисобӣ, на атеист? ӯ он қадар бо қаҳр ҷониби ман омада буд, ки ман ҳаёл намудам манро меҳаҳад бизанад. ӯ ба назди ман нарасида буд, ки ман бори дигар аз ҷои худ хестаму гуфтам: Устод! Мӯътақид ва диндор будан ин ҳаққи конституционии ман аст ва ба ҳеч кас иҷоза намедиҳам, ки ин ҳақро аз ман бигирад. ӯ баъди ин ҳарфам дар ҷойи худ гӯё шах шуд ва баъди андаке ба ақиб гашту гуфт:

Ту як чавони дорои маълумоти олий мегардӣ, навод, ки худро таҳқир намуда муътақид ва диндор боқӣ бимонӣ». Ман бори дигар бо асабоният аз ҷои худ баланд шудам ва гуфтам: «Устод! Агар бори дигар нисбати дин ва эътиқоди ман таҳқирро раво бидорӣ дар асоси қонуни ҷиноятии кишвар аз болои шумо шикоят ба суд мебарам. Ин буд, ки даҳонаш аз таҳқири дину ақида баста гардид ва оҳанги суханаш нарм шуд ва маро ҳақ донист». Бояд гуфт, ки ин устод низ баъдан бо ман алоқаи хубе барқарор кард ва дар пайи интиқом нашуд. Ҳамин тавр солҳои донишҷӯӣ низ мегузаштанд ва дар байни ҳамкурсонам ҳамчун шахси муътақид ва диндоре ном баровардам. Онҳо манро дар бисёр вақтҳо барои ин кӯмакам мекарданд. Масалан, солҳои чаҳоруми таҳсилам буд. Чун моҳи Рамазон фаро расид, рӯза дошта будам ва рӯзе ба синфхонае даромадам, ки духтаре аз ҳамкурсонам мегиряд. Ман аз дугонаи ӯ пурсидам, ки чӣ шудааст. Оё касе аз ӯ мурдааст? Он дугонааш гуфт на, балки ӯ барои ту мегиряд. Ман хеле ҳайрон шуда гуфтам: Чаро барои ман мегиряд? ӯ гуфт ӯро ба идораи дахлдори донишгоҳ даъват намуда, хоҳиш кардаанд, ки исми рӯзадорони гурӯҳашро навишта ба он идораи донишгоҳ гузориш бидиҳад. ӯ мегиряд, ки ту дар гурӯҳи ӯ ҳастӣ ва рӯзадор мебошӣ ва ӯ чи кор карданастро намедонад. Чун ин суханро шунидам, тез аз пушти он духтар баромадаму садоаш зада хеле зиёд хоҳишаш намудам, ки гиря накунад ва исми маро дар аввали он рӯйхаташ навишта, ба идораи дахлдори донишгоҳ супорад, зеро ман зиёд мехоҳам, ки барои ин маро даъват кунанд ва дар онҷо рафта бо онҳо ҳарф занам. Ҳарчанд мунтазир шудам, вале матаассифона, маро ба ҳеҷ ҷое даъват накарданд».

Муҳимтарин ва намоёнтарин ҳодисае, ки дар солҳои донишҷӯӣ буданам рух дод, ин боздошти зиёда аз 50 нафар донишмандони динии кишвар буд ва он ҳодиса на танҳо барои ман, балки барои мусулмонони кишвар хеле ҳодисаи талхе буд. Аксари он боздоштшудагон роҳбарон ва фаъолони ҳаракати исломӣ буданд, ки дар баҳори соли 1986 дар як амалиёти ғофилгирона боздошт шуда буданд. Ҳукумати коммунистии вақт, ки душмани амиқе ба дину диндорӣ дошт, аз вучуди ҳаракати муназзаме, ки густариши таъолими диниро дар кишвар ҳадаф қарор додасту онро дар асоси барномавӣ пеш мебарад ва аз ин роҳ ҳукумати ҳизби Коммунистии Иттифоқи Советиро мехоҳад аз байн барад, иттилоъ меёбад ва дар рӯзи муайян ва соати муайяншуда якбора ба манзил ва маконҳои барояшон

иттилоъ додашуда ҳамла мекунад ва ҳудуди 50 нафар аз олимони диниро дар болои дарс доданашон боздошт мекунад. Чун роҳбари ҳаракат устод домолло Абдуллоҳи калониро, ки хеле бо эҳтиёти зиёд амал мекард, натавониста буданд, ки нисбати маконҳои дарсиаш маълумоти дақиқ биёбанд. Биноан, ӯро дар ин ҳодисаи боздошти умумӣ дастгир накарда, балки тибқи як нақшаи тарҳрезиишуда ва берун аз водии Қӯрғонтеппа, ки маркази ҳаракат ба ҳисоб меомад, бояд боздошт мекарданд.

БОЗДОШТИ УСТОД НУРӢ ВА НАХУСТИН ГИРДИҲАМОӢ

Рӯзи 13 августи соли 1986 буд. Устодро, ки дар идораи МБТИи шаҳри Қӯрғонтеппа кор мекард, барои сафари хидмати ба ноҳияи Ёвон мефиристанд. ӯ дар як мошин бо ду бародар озими ин сафар мешаванд. Вақте ба ноҳияи Ёвон наздик мешуданд, гурӯҳи калони иборат аз 25 нафар бо мошинҳои УАЗ онҳоро дар роҳ боздошт намуда, танҳо устод домолло Абдуллоҳро мегиранд ва дар сари ӯ чодареро кашида февран ҷониби шаҳри Душанбе роҳ пеш мегиранд. Он бародарони ҳамроҳаш буда хабари ин ҳодисаро ба зудӣ дар байни бародарон ва дар саросари кишвар паҳн менамоянд. Худи ҳамон рӯз бародарони дар Қӯрғонтеппа буда, ҳамъ мешаванд ва ҳодисаро таҳлил намуда ба ҷунин хулоса меоянд, ки Устодро ҳатман инҳо мехоҳанд ҷисман нобуд намоянд. Бинобарин бояд мо ором нанишинем ва тамоми тарафдорон ва хешовандони худӣ устодро низ ба майдон биоварем, вагарна ҳатман аз устодамон маҳрум мегардем. Ҳамин буд, ки худӣ ҳамон рӯз дар майдони назди комитети ҳизби Коммунисти вилояти Қӯрғонтеппа ҳудуди 45 ҳазор нафар ҳаводарони Устод домолло Абдуллоҳ ҳамъ омаданд ва ин боздошти роҳзаноӣ кормандони идораи КГБи ҷумҳуриро нисбати устодашон маҳкум намуда, ҳамзамон озодии бе қайду шартӣ эшонро аз ҳизби Коммунист, ки роҳбарии кишварро ба дӯш дошт, талаб намуданд. Мутаассифона, ман аз ҷумлаи иштирокчиёни он тазохурот набудам ва ин фазилат насиби банда нагардидааст. Аниқтараш маро дар ин тазохурот хабар накарда буданд, чунки бародарон намехостанд, ки донишҷӯёноро ошкор намоянд.

Ман баъди анҷомёбии он огоҳӣ пайдо намудам. Ин тазохуротро баъзеҳо нахустин тазохурот дар замони ҳукмронии Ҳизби Коммунисти Иттифоқи Советӣ дар саросари кишвари паҳновари Иттиҳоди Ҷамоҳири Шӯравии Сотсиёлистӣ унвон додаанд. Дар воқеъ

хам чунин буд. Шояд имрӯзҳо барои насли ҷадид, ки тазохуроти хеле бузургро дар саросари ҷаҳон мушоҳида мекунанд, ин тазохурот ҳодисаи аҷиб ба назар нарасад. Аммо ононе, ки аз ҷиҳил сол боло доранд ва замони ҳукмронии коммунистони мулҳидро дидаанд, хуб медонанд, ки дар соли 1986 дар авҷи қудрати сиёсӣ низомии он ҳукумат, ки тамоми ҷаҳонро таҳдид мекард ба майдон баромадани 45 ҳазор нафар ва он ҳам дар маркази як вилоят ва барои дифоъ аз як пешвои динӣ, яъне чӣ?

Тазохуротгарон тамоми шабро дар он майдон рӯз карданд ва ҳатто дар он майдон намозҳои шому хуфтаи ва намози бомдодро дар пеши ҷашми ҳокимони коммунист бо ҷамоат адо намуданд. Онҳо тасмим доштанд, ки то устодро набинанд ва ё аз зинда будани эшон огоҳӣ наёбанд аз тазохуроташон дастбардор нестанд. Ин истодагии онҳо сабаб шуд, ки ҳукумат устодро бо намояндагони тазохуротгарон дар тамоси телефонӣ қарор бидиҳад, то онҳо аз зинда будани устодашон мутмаин шаванд. Хулоса, баъди суҳбатҳои телефони устод бо бародарону хешовандонаш, тазохуротгарон ба хонаҳои хеш баргаштанд. Таъсири ин тазохурот он буд, ки муносибат аз ин пас ба устод дигар шуд ва бо ӯ дар асоси қонунмандӣ муносибат сурат гирифт. Аммо ҳукумати вақт, ки аз ин тазохурот хеле ва хеле норозат шуда буд ва беэтибории худро эҳсос намуда буд, ором нанишаст ва аз он услуби зӯргӯии худаш, ки ба ғайр аз он услуби дигарро намедонист, истифода кард ва муҳимтарин ашхосро, ки дар вақти тазохурот муайянашон карда буд, ба маҳбас кашид. Аз ҷумлаи он маҳбасшудагон баъзе мӯсафедон буданд, мисли бобои Санг ва бобои Авғон ва баъзе хеле ҷавонон буданд, мисли бародар Худоиназар ва Шамсиддин. Бахусус Шамсиддин, ки ҷавони 18сола ва аз шогирдони ман буд, дар шаҳри Душанбе истиқомат дошт. Ин сабаб шуда буд, ки ӯро аз қишлоқашон, ки Заргар буд, пайдо накарданд ва дар ҳамаҷо доимо дунболаш буданд. Чун иттилоъ ёфтанд, ки назди ман рафтуомад дорад, рӯзе чанд нафар ба хонаам дар ҳазрати Мавлоно омаданд ва гуфтанд, ки Шамсиддин кучост? Аз хонаи мо ҷавоб доданд, ки ӯ муддати чанд рӯз аст, ки ин ҷо намебошад. Онҳо гуфтанд, ки мо аз наздикони ӯ ҳастем ва модараш хеле касали вазнин аст. Агар ин ҷо бошад, ҳатман ӯро пеши модараш барем. Аммо ӯ набуд. Вақте омад, ҳодисаро барояш гуфтам ва пурсидам, ки модарат оё бемор аст. ӯ гуфт: На. Онҳо маро маҳбас карданӣ мебошанд, вале ман парвое надорам. Рӯзе ӯ дар наздики хонаи ман аз роҳи оҳани назди заводи

шифр мегузарад, ки нохост мошини УАЗе дар наздаш истода, ўро ду нафар ба зўри дохили он мошин шинонда мебаранд ва бо ҳамин баъди 3 соли иҷрои ҷазо дар Шарқи Дури Русия бармегардад. Бояд қайд намоям, ки дар муддати якду моҳ адади зиёде аз бародаронро дар ин ҳодиса ба маҳбас кашиданд, ба Сибир ва ё дигар маконҳои дур интиқол доданд. Баъди ҳодисаи боздошти устод дар саросари ҷумҳури овозаҳо паҳн мегардад, ки гӯё як нафар бо номи Мулло Абдуллоҳ бар зидди Ҳукумати Советӣ баромада будааст. Гӯё ӯ дар зери замини ноҳияи Вахш майдони ҳарбии пинҳонӣ сохтасту танк ва дигар лавозимоти ҷангӣ дар ихтиёр дошта будааст. Бинобарин КГБи ҳукумат ўро боздошт намуда рӯзи якшанбе қарор аст, ки уро дар Варзишгоҳи марказӣ ба дор овозанд. Чунин овозаҳо дар тамоми гӯшаву канори мамлакат садо меод. Аз он рӯзе, ки устод домолло Абдуллоҳро боздошт карда буданд, 89 моҳ гузашт. Тақрибан моҳҳои апрели соли 1987 буд ва ман дар курси ҷаҳорум таҳсил мекардам. Шундаам, ки сари суди устод дар шаҳри Қўрғонтеппа идома дорад, ҳатто қаблан касеро огоҳ накарданд, то дар назди суд одами зиёд ҷамъ нашаванд ва авоза карда буданд, ки ҳар касе, ки ба назди он бинои суд равад ҳатман сураташро КГБ мегирад ва ҳатман ўро ҷавобгар мекунад. Вақте хабар ёфтам, рӯзҳои охири судаш буд. Бо вучуди ин ҳама овозаҳо нишонии судро, ки дар шаҳри Қўрғонтеппа дар бинои кўчаки суди шаҳрӣ будааст, гирифта ба онҷо рафтам. Чун ба он ҷо расидам дидам, ки хешу таборони устод ба бинои суд мебароманд. Ман ҳам он ҷо расида, даъво кардам, ки ман ҳам хешовандони наздики устод мебошам. Бародараш ҳоҷӣ Ато бошад хешовандонро ҷудо карда рухсат меод. ӯ чун маро дид, ки хеле исрор мекунам, гуфт: ӯ рост мегӯяд, ин хеши ман аст. Ҳамин тавр ба толори суд роҳ ёфтам. Дар он ҷо будам, ки Устро оварданд. Салому эҳтиромоти хешро нисбатан изҳор кардам. Ҳамчунон менамуд, ки Эшон аз омадани ман ба ин ҷо норозӣ мебошанд, зеро доғдор гардидани моро ҳаргиз намехост. Он рӯз шоҳиди рафти қисме аз муҳокимаи Эшон гардидам. Раиси суд исмашро намедонам, вале суди хеле одил ба назарам расид. ӯ дар ҳамон рӯз буд, ки дурўнгўй будани муфаттиши прокуратураро ба исбот расонид ва суҳанҳои дар баёнотҳо илова кардашро, ки соҳибони баёнот он суҳанонро инкор мекарданд, кашф намуда, ба муфаттиши прокурор чунин гуфт: Рафиқ Ҳайдаров, шумо дар баёноти ин мўйсафед дурўғхоеро илова кардаед, ки ҳатто хусни хат ва қаламашон дигар аст ва ин кор ба ояндаи ту, ки хеле ҷавон мебошӣ,

таъсири бад хоҳад кард. Ман ин чараёни муҳокимаро дида онҷо ба хулоса омадам, ки иншоаллоҳ, устод ҷазои сангин нахоҳад гирифт. Он рӯз шоҳиди аслиеро, ки аз ноҳияи Ёвон будааст, мепурсиданд. ӯ мегуфт: Ман дар як тӯйе ошпаз будам. Дар он тӯй ин мулло Абдуллоҳ омад ва суханронӣ намуд ва бар зидди ҳукумат гап заду мардумро бар зидди ҳукумат хезонд. Ҳаргиз ёдам намеравам, ки сафедкунанда (адвокат)и устод ҳеҷ гапи дурусте намезад, бинобар ин ҳуди устод, ки бо тамоми ҳучҷату аснодаш дар суд ширкат дошт, тарафи он шахс гуфт: Шумо дар баёноти хеш навишта будед, ки ман ошпаз будам ва мулло Абдуллоҳ аз ман ҳудуди 50 метр дур буд ва боз навиштаед, ки ман ӯро дидам ва риши ӯ сурх буд. Саволи ман ин аст, ки агар ту аз он мулло Абдуллоҳе, ки мегуӣ 50 метр дур будай, пас ту чӣ тавр аз 50 метр дурӣ сурх бадани риши Мулло Абдуллоҳро дидӣ? Дувум ин ки ту як Мулло Абдуллоҳи сурхришро дидай ва ман бошам чӣ тавре ки мебинӣ, ришам сиёҳ аст. Шояд ту ягон мулло Абдуллоҳи сурхришро дидай, на маро? ӯ бошад бо исрор мегуфт, ки он шахси дидагиам ту будӣ. Шоҳиди дигаре, ки дар он муҳокима пурсида шуд, масъули ниҳоди ташхискунандаи маводҳои нашъадор буд ва ӯро Козлов мегуфтанд. Бояд қайд намоям, ки бар алайҳи устод ба ғайр аз тӯҳмати зидди давлат буданаш, тӯҳмати нигоҳдории маводи бангдонро низ часпонда буданд. Бинобар ин масъули ин ниҳоди ташхискунандаро низ ҳамчун шоҳид даъват намуда буданд. ӯ дар сари суд чунин шаҳодат дод: «дар ҳақиқат як конверти даҳонаш бозро ба назди ман оварданд ва дар дохили он 67 дона мисли донаҳои нахӯд ва маводи рангашон ҷигарӣ вучуд дошт. Ман онҳоро гирифта ташхис намудам ва дар ҳақиқат онҳо бангдона будаанд». Ҳуди Устод ба ҳимояи ҳудаш бархест ва чунин гуфт: Рафиқ судя, дар баёноти масъули тафтишоти манзили ман (номаш дар ёди ман намонд) чунин омадааст: «Мо дар натиҷаи тафтиши манзили Сайидов Абдуллоҳ маводеро пайдо кардем, ки ранги зард доштанд ва ду дона буданд, мисли чормағз. Мо онҳоро дар конверт андохта даҳони онро бастем ва барои ташхис ба экспертиза равон кардем». Пас бубинед рафиқ судя, маводҳои аз хонаи ман гирифташон ду дона будаанд, мисли чормағз ва рангояшон зард ва онҳо дар конверти даҳонбаста будаанд, вале маводҳои барои ташхис ба рафиқ Козлов овардашуда 67 дона будаанд, мисли нахӯд, рангояшон ҷигарӣ ва дар конверти даҳонаш боз». Пас ин ҷо рафиқ Козлов рост мегӯяд, он маводҳои ба назди ӯ бурдашуда бангдона будаанд, вале маводҳои аз хонаи ман ёфт шуда тухми гули

мушхор буданд. Пас ин чо айб дар ҳамон конверте ҳаст, ки аз хонаи ман то назди Козлов бурда шудааст. Ин суҳанрониҳои қотеъона ва мантиқии Устод дар толори суд сабаб шуд, ки раисикунандаи суд чурми нигоҳдории маводи муҳаддирро аз Устод соқит гардонад. Рӯзи аввали ширкати ман дар толори суд ба охир расид ва рӯзи фардо низ омада ба толор ворид гаштам. Он рӯз пурсидани тамоми шоҳидон ба охир расида буд. Шаб ҳамроҳи бародарон, ки дар чандин хонаҳои гирду атроф буданд, истодам ва аз рафти имрӯзаи додгоҳ барояшон қисса намудам ва тамоми гузоришҳо ва баёнотҳои шоҳидон ва бархӯрди судяро барояшон муфассалан баён намудам ва аз шахси одил ва бо мантиқе будани раисикунандаи суд таъриф кардам ва гуфтам: «Рафти муҳокима манро умедвор ба он кардааст, ки ё устод озод хоҳад шуд ва ё ҷазои хеле сабуке хоҳад гирифт».

Дар рӯзи дигари маҳкама суҳанро ба прокурор ва адвокат доданд. Онҳо ба забони русӣ гузориши худро ироа доштанд, ки хеле аҷиб буд, вале барои ман, ки забони русиро хуб намедонистам, каме номафҳум буданд.

Бахусус прокурор дар гузоришаш муқарраран мегуфт, ки ин шахс мехоҳад давлати Советиро барҳам дода, давлати исломӣ бисозад, шояд ӯ дар гузоришаш зиёда аз 10 маротиба калимоти «ДАВЛАТИ ИСЛОМӣ»ро такроран баён менамуд. Худи ҳамон рӯз маҳкама кори худро тамом кард ва баъди нисфирӯзӣ на дар дохили толор, балки дар даҳлези он чо ва бо ҳузури танҳо 67 нафар аз хешовандони наздики Устод, ҳукми ӯро эълон намуд ва барои устод муддати якуним сол маҳрум кардан аз озодиро лоиқ дид, ки нисфи онро аллакай гузаронида буд ва танҳо нисфи дигарашро бояд мегузаронид.

Ҳамин тавр устодро на дар маҳбасҳои Тоҷикистон, балки дар маҳбасҳои Сибири Русия барои адои ҷазояш бурданд ва ончо нигоҳ доштанд. Агар ба воқеъият назар намоем муҳлати боқӣ мондаи устод хеле кам буд, ки одатан барои ин муҳлат ба Сибир намебурданд, вале чаро устодро бурданд? Ин саволе буд, ки ман аз худи устод баъди озодиаш пурсидам. Сабабаш он ки, интиқоли маҳбусон пуразобтарин ҳолат будааст ва ӯро аз Тоҷикистон ба Сибирё интиқол доданд, то азоби зиёдтараш дода бошанд. Зеро, ки ҳеҷ азобе барои маҳбусон из интиқол дида вазнинтар набудааст. Гоҳо вақте мешудааст, ки маҳбусони интиқол мешудагиро ҳафтаҳо ва гоҳо моҳҳо дар як истгоҳи роҳи оҳан манъ мекарда буданд ва онҳо дар зимистон аз хунукии зиёд ва дар тобистон аз гармии зиёд хеле азият мешудаанд. Бояд гуфт,

ки сабаби асли чизи дигаре будааст, ки онро худи устод баъди озодиаш қисса намуд ва он ҷисман нест кардани устод дар маҳбасҳои Сибир будааст. Вале аҷал танҳо дар дасти Худованд аст, то ӯ ҳукмашро содир накунад ҳеч қуввае дар ҷаҳон наметавонад ҷонеро бигирад. Устод 45 рӯзи ҷазои хешро дар ҳолати ниммаозодӣ низ сипарӣ карда буд. Дар ин замон буд, ки ду нафар аз бародарон, яке ҳоҷи Ато, ки бародари устод ва дигаре Ҷумъабек, ки шогирди хеле бовафоии устод буд, ба Шарқи Дури Руссия, ба он ҷое, ки устод адои ҷазои худро мегузаронид, рафтанд ва тамоми муддати 45 рӯз ҳамроҳаш буданд ва дар ин муддат устодро ҳамроҳӣ намуда хӯрокҳои беҳтаре барояш таҳия намуданд, то ӯ саломатии худро, ки хеле лоғар гашта будааст, қисман барқарор намояд.

ОЗОДИИ УСТОД НУРӢ АЗ МАҲБАС ВА ИСТИҚБОЛ АЗ Ӯ

Баъди онки устод аз маҳбас озод гардид ва ба ватан бар мегашт, тамоми бародарони аҳли раёсат дар Душанбе дар маҳаллаи Мавлоно дар хонаи яке аз наздикони ман ҷамъ шуданд ва барои ҷӣ тавр пешвоз гирифтани устод машваратҳо менамуданд. Баъзеҳо ба хусус аъзоёни ҷавонтари ҳаракат мақсад доштанд, ки ҳама дар назди фурудгоҳи шаҳри Душанбе ҷамъ шуда, устодро истиқболи вижжа намоем, вале ҳулосаи машварати Шуро бар он шуд, ки шуру валвала накарда танҳо 2 мошин ба фурудгоҳ рафта устодро мегиранд ва ба ҳамин хона оварда баъди зиёрат ба хонааш ба Қӯрғонтеппа мебаранд. Ҳамин тавр устодро аз фурудгоҳи шаҳри Душанбе гирифта ба хонаи акаи Сулаймон дар маҳаллаи Мавлоно меоранд ва зиёда аз 50 нафар бародарон, ки онҳо будем устодро зиёрат намуда эҳтиромоти худро нисбати эшон анҷом додем ва баъди сарфи таъоми андаке бародарони муваззафшуда устодро гирифта ба хонашон бурданд. Бояд қайд намоям, ки дар ин зиёрат ман устодро ҷунон лоғар дидам, ки гӯё моҳҳо таъом нахӯрда бошад. Вақте инро ба бародари Ҷумъабек, ки зиёда аз як моҳ ҳамроҳи устод буданд, гуфтам. ӯ гуфт: Ҳоло шумо фарбеҳии ӯро дидаед. Мо ӯро якуним моҳ бо гӯшти гӯсфанду дигар таъомҳои лазиз меҳмонӣ карда хеле тарбияш намудем, вагарна дар аввал аз дидани ӯ метарсидед. Баъдан устодро бо ду мошин ба хонааш фиристодем ва ман ҳамроҳашон нарафта будам. Дар солҳои баъд, ки устод барои дарс ба ин хона зиёд меомад, боре ҷунин гуфт. Рӯзи аз маҳбас омаданам дар ин хона вақте омадам ва бародарон инҳо буданд, ин хона дар назарам ҷунон дароз намуда буд,

ки ҳайрон гаштам ва ба худ мегуфтам, ки дар Тоҷикистон чунин хонаи калон ҳам будааст. Баъдан хулоса намуд, ки ҳатто баъди гузаштани чанд сол дар маҳбас ҳам таъсири он давои додагиашон нарафта будааст. Чун пурсидам, ки аз чӣ давое ҳарф мезанӣ? Чунин гуфт: «Вақте ки маро боздошт карда буданд, зиёд пурсон мекарданд, вале ман чизи мехостагии онҳоро ҳаргиз намегуфтам. Бинобарин барои ман аз ҳамон давое, ки одамонро ба гап меорад, доданд. Ёд дорам, ки хеле барои додани он даво кӯшиш менамуданд, вале ман хеле хушёртар аз онҳо будам ва ҳаргиз муваффақ барои додани он даво намешуданд. Рӯзе ман пиёлаи худро ба навбатдор додам, ки оби гарме бароям бидиҳад. ӯ пиёлаи манро гирифта ба дохил рафт ва барои ман оби гарм овард. Баъди он ки он обро нӯшидам, дигар ҳеҷ чизро ёд надорам, танҳо ҳаминро медонам, ки ду нафар аз дастонам гирифта кашолакунон ба ҷое мебаранд ва пойҳои маро ба замин мешаканд. Чун маро нишонданд, гуфтанд чӣ тавр шудай? Гуфтам: намедонам чӣ корем карден, ки сарам чарх мезанад ва сарамро дар болои миз гузоштам ва дигар ҳеҷ ҳарфе назадам. Баъдан фаҳмидам, ки аз ҳамон дору бо дозаи калонтаре ба ман дода буданд, вале алҳамдулиллоҳ, чизе барояшон нагуфта будам. Ва чанд муддате, ки дар ҳамон ҷой будам ҳаёл мекардам, ки дар беруни девори маҳбас тӯй ва мусиқӣ аст. Ин аст он доруе, ки ба ман хуронданд ва то ҳол бо гузашти якуним сол таъсираш тамом нашудааст...

Чанд муддате нагузашта буд, ки бародар Шамсуддин низ аз маҳбас озод шуд ва нахуст ба хонаи ман таъриф овард ва ӯро гирифта бо шодию сурур ба хонашон бурдам. Истиқболи ин бародарро аз ҷониби падару модараш наметавон васф кард ва танҳо ин эҳсосотро ба ботини ҳар шахс волегузорам, то худашон онро васф намоянд. Чанд соҳате дар издиҳоми мардумони мухлис дар манзили эшон мондему баъди соҳатҳои 10и шаб бародар Шамсиддинро гирифта ба хонаи Устод домолло Абдуллоҳ рафтам. Чун ба манзили устод расидем, аз мо истиқбол намуд, вале чун Шамсиддинро намешинохт зиёд тавачҷуҳ накард. Баъди андаке нишасташ ман ба устод гуфтам: «Ин бародар Шамсиддин аст ва акнун аз маҳбас ҷавоб шудааст ва ман ӯро назди Шумо овардам». Чун Устод номи Шамсиддинро шунид дарҳол аз ҷои худ хест ва бародар Шамсиддинро дигарбора дар оғӯш гирифт ва гуфт: «Шумо Шамсиддин ҳастед? Гуфтем: Бале, ин Шамсиддин аст. Баъдан устод гуфт: «Ман дар ҳеҷ маҳбасе нарафтам, магар ки пеш аз ман Шамсуддин онҷо будааст ва маҳбусон маро аз домолло

Шамсиддин мепурсиданд ва ҳатто баъзеҳояшон мегуфтанд, ки ӯ калонтарин «ПОП» аст. Вақте ман мегуфтам, ки Шамсиддинро намешиносам. Онҳо бо таачҷуб мегуфтанд, ки ту чӣ хел мулло ҳастӣ, ки ин қадар одами калонро намешиносӣ. Ман бошам ҳайрон мешудам ва тасаввур мекардам, ки Шамсиддин хеле шахси азимҷуссае аст ва мепиндоштам, ки ӯ бояд ягон домуллои калон бошад. Умуман ҷойгоҳи Шамсиддин дар маҳбасҳо хеле баланд будааст, вагарна дар маҳбасҳо ҳар касро эътироф намекунанд, гуфт устод. Ҳамин дусе соат бо ҳам нишастем ва боз ба хонашон баргаштем.

Баъд аз гузаштани чанд моҳе боз барои дидори устод домулло Абдуллоҳ рафта будам ва ин бор хабари аз маҳбас баромадани бародар Неъматуллоҳи шаҳиди Кӯлобиро ба ӯ расонидам. ӯ вақто, ки ин хабарро шунид дарҳол аз ҷояш хест ва гуфт, ки ӯро хабаргирӣ меравем. Ман ҳам хеле шод гаштам ва Худоро шукр кардам, ки ман устодро барои зиёрати бародари аз маҳбас баромада мебарам. Вақто ба хонаи бародар Неъматуллоҳи шаҳид расидем, устод баъди бозпурсӣ қиссаеро аз ҳолати маҳбас ёдовар шуд ва гуфт: «Баъди он ки дар 45 рӯзи охири муҳлати маҳбасам дар Шарқи Дури Русия ба «волни пасиленка» баромадам ва ҳаво шояд 40 дараҷа зери сифр буд, нохост бародар Неъматуллоҳро низ ба онҷо оварданд. Вақто, ки ҳамдигарро дидем баъди аҳволпурсӣ Неъматуллоҳ гуфт: «Домулло! Дар ин ҷойҳои шумо баҳор шуда будааст». Ман гуфтам: «Ҳаво 40 дараҷа хунук аст, чӣ хел баҳор будааст?» ӯ гуфт: «Дар ҷоҳои мо ҳаво то 60 дараҷа хунук буд ин барои мо хеле гарм аст». Ман дигар напурсидам, ки ҷоҳои будагии Неъматуллоҳ кучо будааст, ки то 60 дараҷа ҳаво хунук мешудааст. Муҳим он аст, ки бидонем ин устодон ва пешвоёни роҳи дину озодӣ чунин имтиҳоноти шадидро паси сар кардаанд. Метавон гуфт, ки солҳои 1980-1990 даҳсолаи интишори ақидаи исломӣ дар тамоми қаламрави Шӯравии собиқ буд. Ҷавонони исломии тоҷик бо сафар карданашон ба дигар манотиқи мусулмоннишини ин мамлакати паҳновар тавонистанд, ки бо дигар ҷавонони муқими ин кишвар иртибот барқарор намоянд ва ба ононе, ки барои шомил шудан ба ҳаракати сиёсийи исломӣ аз худ омодагӣ нишон медоданд, иртиботи мустақим барқарор намоянд. Банда низ ҳамроҳ бо дигар бародарони ҳаракӣ амсоли бародар Абдумалик, Маъруфҷон ва дигарон ба ин манотиқ сафарҳои зиёди тичорӣ доштам ва дар ҳошияи ин сафарҳо корҳои иртиботӣ ва таълимиро низ пайгирӣ менамудам. Ба хусус сафарҳои зиёде ба шаҳри Маскав ба

унвони маркази ин мамлакат доштем, ки инҳо дар оянда сабаби эҷоди ваҳдат дар байни ин ҳаракатҳо гардид. Инҳо қобили зикр аст, ки ҳаракати ҷавонони Исломии Тоҷикистон нисбати тамоми манотиқи дигари ин кишвар як қадам пештар буданд. Ин сабаб гардида буд, ки ҷавонони зиёде аз он манотиқ ба Тоҷикистон биёянд ва инҳо таълимоти динӣ бигиранд. Ба хусус дар моҳҳои тобистон иддаи зиёде аз ҷавонони доғистонӣ, тоторҳо, чеченҳо ва ҳатто русҳои мусулмоншуда ба Тоҷикистон меомаданд ва ба таълимоти динӣ машғул мешуданд. Аксари ин ҷавонон огоҳии сиёсии хубе доштанд ва бисёре аз онҳо фаълони исломӣ дар манотиқи худашон буданд, вале таълимоти динӣ ва ислomiaшон заифтар буд ва барои такмили дониши диниашон ба Тоҷикистон меомаданд.

ҲАРАКАТ ДАР СОЛҲОИ ИСЛОҲОТҲОҲӢ

Солҳо мегузаштанд, ҳаракати исломӣ бо барномаҳои хеш ба пеш ҳаракат мекард. Ҳамчуноне, ки Худованди ин ҳаракат барояш имкониятҳоеро фароҳам оварда бошад. Замоне, ки оқои М. С. Горбачёв сарвари ин мамлакати паҳноварро ба дӯш гирифт, сояи ҳаракатҳои озодихоҳиро дар пасманзари сахнаи сиёсии ин мамлакати паҳновар пай бурд. Ин пайбурдан ӯро водор намуд, ки дар услуби роҳбарӣ ва сиёсати ҳукуматдорӣ ин мамлакат ислоҳоти ҷиддиеро пиёда намояд. Ин буд, ки ӯ даст ба ислоҳоти сиёсии густурда зада сиёсати ошкорбаёнӣ ва азнавсозиро ҷорӣ намуд, вале ҳайҳот, ки фурсат аз даст рафта буд. Ин ислоҳот дар Ҳукумати Шӯравии собиқ сабаб гардид, ки Ҳаракати исломии ҷавонони Тоҷикистон дар қатори дигар ҳаракатҳои пинҳонӣ, ки дар саросари Шӯравии собиқ фаъолият доштанд аз худ дарак бидиҳад. Дар солҳои 1989-1990 ҳаракати ҷавонони исломии Тоҷикистонро мебинӣ, ки фаъолияти хешро қадам ба қадам дар ҳама шаҳру ноҳияҳо ва ҳатто дар донишкадаю донишгоҳҳо аз фаъолияти пинҳонӣ ба фаъолияти нимапинҳонӣ мегузаронад ва қисме аз фаълони дараҷаи поёнтари хешро барои фаъолияти ошкортаре иҷозат медиҳад. Ин шароити фароҳамомада ҳаракатҳои ҷудогонаи исломиро, ки дар манотиқи мусулмоннишини Иттиҳоди Шӯравии собиқ пинҳонӣ амал мекарданд ба он водошт, ки аз фаъолияти хеш эълон бидоранд ва аз ҳолати пинҳонӣ ба нимапинҳонӣ ва баъдан ба фаъолияти ошкор ва шаффоф бигузаранд. Соли 1989-1990 иртиботу ҳамбастагӣ ба бародарони дигар манотиқи кишвар мунсаҷимтар ва қавитар гардид, то заминаи таъсиси як ҳизб

ва ё ҳаракати ягона дар қаламрави кишвар фароҳам шуд. Сиёсати «Ошкорбаёнӣ» ва «Азнавсозӣ»и ҳизби Коммунисти кишвар низ дар эҷоди фазои муносиб барои таҳаққуқи ин ҳадаф кӯмаки муҳиме расонид.

ТАЪСИСИ ҲИЗБИ НАҲЗАТИ ИСЛОМИИ УМУМИИТТИФОҚӢ

Рӯзи 8уми июни соли 1990 ҳамчун рӯзи инсичому якдилӣ ва ваҳдату якпорчагии ҳаракатҳои ҷудоғона ва парокандаи исломӣ, ки дар саросари кишвари паҳновари Шӯравии собиқ фаъолияти динӣсиёсӣ мебуданд, дар таърихи ин ҳаракати бузурги динӣсиёсӣ сабт гардидааст. Дар ҳақиқат ҷамъомади онрӯзро меарзад, ки таърихиаш номид. Барои ин ҷамъомади таърихӣ шаҳри Астрахани Русияи федеролӣ, ки дар онҷо ҳеҷ ҳаракати исломие амал намекард ва аз тамоми марказҳои мусулмоннишини кишвар дур буд, интиҳоб гардид. Ин ҳам ба он хотир буд, ки тавачҷуҳи ҳадамоти ҷосусии кишвар (КГБ) нисбати ин ҷамъомад камтар бошад. Он рӯз фаро расид ва аз ҳама гӯшаву канори ин мамлакати бузург вакилони ин ҷамъомад гуруҳгуруҳ ташриф меоварданд. Бародарони тотор ва доғистонию чеченӣ, ки ташкилотчиғии ин ҷамъомадро ба дӯш доштанд вакилонро тавре ҷо ба ҷо менамуданд, ки шубҳаеро дар мақомот бар наангезад. Ҳамчунин дар бораи макони баргузории ин Анҷуман аз эҳтиёткориҳои хеле болое истифода намуданд, ки ҳатто ҳадамоти махфии Ҳукумати Шӯравӣ (КГБ) иттилоъ надошт, ки анҷуман дар кадом макон баргузор мегардид. Онҳо барои ин ҳадаф чунин манёвр анҷом доданд, яъне се макони дигарро, ки асосӣ набуданд низ иҷора гирифтанд ва ҳатто овозаи он ҷойҳоро бароварданд. Аммо макони асосиро махфӣ нигоҳ дошта рӯзи баргузории анҷуман вакилонро беҳабар ба он амкон, толори корхонаи ДОССАФ буд бурданд. Метавон гуфт, ки эҳтиёткориҳои онҳо сабаби он гардид, ҳадамоти амниятии кишвар макони дигарро ҷои баргузории анҷуман ҳаёл намуда, тамоми роҳҳои он маконро баста буд, вале вакилони анҷуман дар макони муайянгардида ҷамъ омада анҷуманро ифтитоҳ намуданд. Аз шуруби анҷуман тақрибан дусе соат гузашта буд, ки шубҳаи корҳои дохила оғоҳӣ ёфта ба бинои анҷуман ворид гардиданд, вале хешбахтона онҳо дер карда буданд ва монеъи кори анҷуман шуда натавонистанд. Он рӯз буд, ки Ҳизби Наҳзати Исломии Умумиииттифоқ расман таъсис шуд ва аз вучуди худ ба саросари ҷаҳон эълomia дод. Дар кори барномарезӣ ва баргузории ин ҷамъомад ва анҷумани таърихӣ саҳми

шуъбаи дар Тоҷикистон будаи ҳаракати исломӣ назаррас мебошад, аммо дар корҳои ташкилии ин анҷуман саҳми бародарони доғистонӣ, тоторӣ ва чеченӣ хеле калон буд. Панҷ нафар аз бародарони Тоҷикистонӣ дар раёсати Олии ин Ҳизб узвият доштанд ва бародар Сайидиброҳим Гадов ноиби аввали раиси Ҳизб интихоб гардида буд ва баъда низ ба симати раиси комиссияни тафтишотӣ ва хазинадори муваққати Ҳизб интихоб гардида будем. Дар ин ҷамъомади бузург, ки ба муҳолифатҳои шадиди ҳокимони давр мувоҷеҳ буд, тамоми бародарони ширкаткунанда аз худ ҷасоратҳои беназирро ба намоиш гузоштанд. Масалан дар соли 1990, ки то фурупошии Ҳукумати Шӯравӣ як сол бештар монда буд баргузориҳои ин анҷуман қаҳрамониеро мемонд. Ҳамчунин қорнамоиҳои раиси кумитаи тадорукоти анҷуман бародар Аббос Кибидов ва вакили анҷуман аз Чеченистон Адам Дунёев дар рӯзи баргузориҳои он дар замони воридгардидани ҳудуди 40 нафар аз нерӯҳои шуъбаи корҳои дохилаи шаҳри Астрахан ба дохили толор хеле назаррас буд. Далоили ҳуқуқи пешовардаи раиси кумитаи тадорукоти анҷуман ҷиҳати қонунӣ будани баргузориҳои он ва ҳамчунин ҷасорати вакили Чеченистонӣ сабаб гардид, ки нерӯҳои воридгашта аз толор хориҷ шаванд ва ба қори анҷуман ҳалал нарасонанд. Ҳамин тариқ анҷуман оиннамои ҳизбро қабул намуда, раёсат ва дигар ниҳодҳои идоракунандаи ҳизбро интихоб кард. Котиботи анҷуман бошад он табрикотеро, ки аз ғушаву қанори ин мамлақати паҳновар ва аз дигар мамолик ба унвони анҷуман мерасид, ба вакилони анҷуман қироат мекард. Дар ниҳоят Ҳизби Наҳзати Исломӣ дар қаламрави Иттифоқи Шӯравӣ аз вучуди худ расман эълон дошт.

Баъди баргаштан аз ин анҷуман омодагиҳо барои баргузор намудани конференси минтақавии ҳизб дар Тоҷикистон бо ирсоли номае бо имзои Гадов Сайидиброҳим – муовини аввали раиси ҳизб ва Исмонов Давлат масъули таъсиси ҳизб дар манотиқи унвони Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон шуруъ гардид. Муҳолифатҳо на танҳо ҷониби мақомоти давлатӣ ва ҳизби ҳоким, балки муҳолифатҳои мақомоти расмии динии кишвар нисбати ин ҳизб хеле шадид буданд. Ҳатто метавон гуфт, ки муҳолифати мақомоти расмии динӣ барои таъсиси шуъбаи Тоҷикистони ҲНИИ шадидтар аз дигарон буд. Номаи Гадов Сайидиброҳим ва Исмонов Давлат ҷиҳати баргузориҳои конференси минтақавии ҲНИУ дар ҷаласаи навбати Шӯрои Олии кишвар ба овоз монда шуд. Нахустин қасоне, ки ба муҳолифати он

овоз доданд ва дигаронро низ барои муҳолифат ташвиқ карданд, намояндагони доираҳои динии расмии кишвар буданд. Бо вучуди ин ҳама монеъаҳо Шуъбаи Тоҷикистони ҲНИ тасмим бар он дошт, ки конфронси хешро баргузор намояд, раёсати шуъба ва ниҳодҳои раҳбарикунандаи шуъбаро интихоб намояд. Барои ин ҳадаф ситоди махсусе ташкил гардид ва ҳар шахсе аз бародарон масъулияти хосеро ба душ дошт, ки ҳатто масъулияти ҳамдигарро намедонистанд. Банда он рӯз масъули таслими мандатҳои вакилони конфронс будам. Ситод ба ин хулоса омад, ки хонаи ман дар маҳаллаи Мавлоно ҷои истиқболи муваққатии вакилон барои таслими мандатҳо ва маводҳои конфронсиашон бошад. Ҳамин тариқ ду рӯз қабл аз конфронс дар хонаи ман фаъолият барои номнависи вакилон ва он ҷо ба ҷойҳои дигар тақсим намудани онҳо шурӯъ гашта буд. Вакилон гурӯҳ гурӯҳ омада номнавис мешуданд ва аз он ҷо ба ҷойҳои дигаре, ки ҳатто ман намедонистам, сафарбар мешуданд. Субҳи рӯзи баргузори конфронс буд, ки бародарони масъул вакилон ва меҳмонони конфронсро тавассути мошинҳои хеш ба макони номаълуме мебарданд. Танҳо суроғи ронандагон гардиши Политехником буд. Чун мо низ ба он ҷо расидем, ҷавонеро дидем, ки дар он гардиш истодаанду бо дастҳои худ ҷониби роҳи Ҳисор ишора мекунанд. Ронандагон аз ин ишораҳо масири роҳро медонистанду халос. Ҳамин тариқ дар ҳар гардиши роҳ то расидан ба масҷиди деҳаи Чортут, ки макони баргузори буд ҷавоне истода буд ва ишораҳои махсусеро барои ронандагон анҷом медод. Вакилон ва меҳмонон комилан даври ҳам омаданд ва конфронс кори худро оғоз бахшид. Аз кори конфронс 23 соат гузашта буд, ки мақомоти амниятии кишвари Шӯравӣ бо хабар шуда ба толори конфронс ҳамла оварданд. Аммо боз ҳам ҷасорату фидокори бародарон ва баёноти қонеъкунандаи онҳо сабаб гардид, ки онҳо хору залил шуда аз толор берун бираванд ва ба кори конфронс халале ворид насозанд. Бо баргузори ин конфронс шуъбаи Тоҷикистони ҲНИУ фаъолияти худро расман шурӯъ карда, аз вучуди хеш эълomia дод. Ҳамчуноне, ки мегӯянд: «ҳар коре, ки ихлос дар он вучуд дошта бошад, Худованд дар он кор ҳамроҳ аст».

ИМТИҲОНОТИ ИЛОҲӢ

Баргузори ин конфронс дар моҳи октябри соли 1990 сабаби тазйиқу фишор ва ба ҷавобгарӣ кашидани як идда аз бародарони фаъол гардид. Афроди зиёдеро шиносой намуда ба Шуъбаи корҳои дохилаи

ноҳияи Ленин даъват карданд ва ба ҷазоҳои гуногун маҳкум намуданд. Ҳамаро ба шӯбаи корҳои дохилии ноҳияи Ленин даъват намуданд, вале манро аввал дар ҳуди мадраса масъулони он пурсучӯ намуда мепурсиданд, ки: «Шумо дар рӯзи шанбе (26 октябр) дар кучо будед?» Ин бозпурсӣ мӯддати қариб се рӯз идома дошт ва маро дар ин рӯзҳо аз дарс берун бароварда баёнот доданро талаб мекарданд. Ман ба онҳо гуфтам: «Агар баёноти шифоҳӣ мехоҳед, ман росташро бароятон мегӯям, вале агар баёноти хаттӣ мехоҳед, ман ҳатман дигар чизро менависам». Онҳо исрор намуданд, ки баёнот бояд хаттӣ бошад. Ман ҳам дар баёноти хеш чунин навиштам: «Ба хотири донишҷӯи мадраса шуданам, дар манзили хеш дар рӯзи чумъа (25 октябр) маҳфиле бо ҳузури дӯстонам баргузор намуда будам ва фардои он рӯз, яъне рӯзи шанбе 26 октябр дар хона истода ҳамроҳи ҳамсарам барои ҷобачо намудани зарфҳо кумак расонидам». Аммо ин баёнот онҳоро қонеъ карда натавонист. Бинбар ин рӯзи дигар омада маро аз дарс бароварданд ва хоҳиш намуданд, ки «ҳамон баёноти шифоҳиро, ки гуфта будам дар он ҳақиқатро мегӯям, бояд бидиҳам». Ман дарк намуда будам, ки ин баёнот на барои мадраса, балки барои шӯбаи корҳои дохилии лозим аст ва ҳатман он сабт мегардад, бинобар ин ман гуфтам: «Ҳарчи, ки дар баёноти хаттӣ дода будам он дуруст аст ва ман сухани дигаре надорам». Аммо дар вақти баромадан боз ба қафо гаштаму ҷониби масъули мадраса чунин гуфтам: «Медонам, ки шумо барои конфронси Ҳизб манро бозпурсӣ доред, вале шумо ҳақ надоред, ки маро муҳокима намоед, агарчи ман дар онҷо ширкат намуда бошам ҳам. Одатан дар чунин конфронсҳо ҳам меҳмонон ва ҳам вакилон ширкат менамоянд. Гоҳо мешавад, ки як меҳмон ҳатто муҳолифи он Ҳизб мебошад. Билфарз агар ман ҳамчун меҳмон ширкат мекардам оё маҳкумам мекардед?». ӯ гуфт: «Шумо агар ҳамчун меҳмон ҳам ширкат дошта бошед, ҳаминро бигӯед». Ман гуфтам: «На, ман онҷо ширкат надоштам, вале барои фаҳмидани шумо инро мегӯям, то шуморо зиёд ғам надиханд». Ин пурсиданҳо барои он буд, ки агар ман ширкати худро дар он конфронс эътироф мекардам, ҳатман аз тарафи корҳои дохила ҷавобгар мешудам. Воқеъан, аз чунин бозпурсиҳо хеле хаста шудам ва тасмим гирифтам, ки ба назди қозӣ Тӯраҷонзода меравам ва ҳақиқатро барояш мегӯям. Ба дафтари кори ӯ рафтам ва ба назди ӯ даромада чунин гуфтам: «Қозӣ домолло! Чанд рӯз мешавад, ки масъулони мадраса маро ором намегузоранд ва мехоҳанд бидонанд, ки ман дар конфронси Ҳизб

ширкат доштам ё на. Аммо ман барои онҳо баёноте додам ва гуфтам, ки дар он конфронс ширкат надоштам. Ҳоло бошад дар назди шумо ва танҳо барои иттилоъи шумо мегӯям, ки ман на танҳо аъзои ҳизб ҳастам, балки аъзои раёсати он ва раиси Комиссияи тафтишотии он низ мебошам. Он кас безобита шуда чунин гуфт: «Модоме ки чунин аст, пас ту ба ҳеҷ вачҳ наметавонӣ дар ин мадраса бихонӣ, бинобар ин ариза навишта баромада рав». Ман ҳам баъди машварат ба устодон мадрасаро тарк намудам. Чун тавонистам барои ҳизбам аз мадраса, ки он замон донишгоҳи дараҷаи аввали кишвар ба ҳисоб меомад, даст бикашам, Худованд барои ман ҳам ин фазилатро лоиқ дид, ки як рӯз баъд аз тарки мадраса маро низ тавассути нозири минтақавӣ ба шуъбаи корҳои дохилаи ноҳияи Ленин дар қатори дигар бародарон даъват намоянд. Рӯзе, ки ман ба онҳо рафтам бародари дигаре низ аз Ҳисор (Мулло Меъроҷиддин) даъват шуда буд. Шахсе, ки бояд моро мепурсид (исмаш ёдам намонда) дар сари кораш набуд. Навбатдори он ҷо мегуфт, ки ӯ дар маҷлиси ҳукумат аст, ҳоло меояд. Мо чанд соате мунтазир шудем, ки ноҳост сардори шуъба даромада назди мо омад ва бо эҳтиром гуфт, ки он шахс бародарашро барои муолиҷа ба Оби Гарм бурдааст, бинобар ин ӯ имрӯз намеояд ва шумо рафта фардо боз биоед. Он кас даъватномаҳои моро ба қайд гирифт ва хоҳиш кард, ки хафа нашавед.

Мо рафтем фардо омада дар бозпурсии он шахс ширкат намудем. Он саҳнаи бозпурсӣ хеле аҷиб буд, бинобар ин онро ёдовар мешавам: «Аввал Мулло Меъроҷиддинро пурсиду ҷавоб дод ва баъдан маро даъват намуд. Чун аз дар даромадам аввало маъзарат хост, ки дирӯз дар маҷлиси ҳукумат будааст ва натавонистааст, ки моро қабул намояд. ӯ барои он дурӯғ гуфт, ки табиаташон дурӯғгӯӣ аст ва ӯ намедонист, ки дурӯғ умри дароз надорад. ӯ аз ин ҳам хабар надошт, ки мо алақай дирӯз дар кучо будани ӯро медонем. Ман ҳам чизе нагуфтам. Баъдан гуфт: «хуш омадӣ домолло Сайидумар! Ман ҳам ба ҷойи салом ба ӯ гуфтам: «Ман Умаралӣ ном дорам, на мулло Сайидумар, ки ту мегӯӣ». Гуфтугӯи мо сар шуд ва ӯ хост, ки бо хати худааш баёноти маро нависад. Ман ба ӯ гуфтам ҷӣ кор мекунӣ, гуфт баёнотатро менависам. Гуфтам худам баёноти худро менависам ва ба навиштани касе эҳтиёҷ надорам. ӯ ҳам чорае надошт, магар инки розӣ шуд ва ман чанд чумлаи кучо навиштам ва баёнотро тамом кардам. ӯ гуфт: «Ман чанд саволе дорам». Нахустин саволаш ин буд: «Оё ту дар конфронси Чортут ба сифати вакил ширкат дошти ва ё ба сифати

меҳмон»? Ман гуфтам: «Дар баёнотам навиштаам, ки ман аслан дар ин конфронс ширкат надоштам; на ба сифати вакил ва на ба сифати меҳмон. Ҳамин тавр чанд саволҳои дигарро дар баёнот навишт ва ман ба онҳо ҷавоб навиштам. Чун баёнот комил шуд, ман ҷойҳои холии онро хат кашидам. ӯ инро дида хандид ва гуфт: «Хаёл кардӣ, ки дар баёноти ту мо чизи иловагӣ менависем?» Ман гуфтам: «Бале, бо ин умри кӯтоҳамон дидем, ки шумоҳо дар баёнотҳои одамон меҳостагӣ чизатонро навиштед». ӯ дар ғазаб омад ва гуфт: «Кӣ ин тавр навитааст, ки ту мегӯӣ? Ман гуфтам: «Соли 1987 ман дар муҳокимаи судии Сайидов Абдуллоҳ дар шаҳри Кӯрғонтеппа ширкат доштам. Раисикунандаи суд шоҳидеро, ки мӯйсафед буд, хезонда аз ӯ ҳодисаи баёнот додашро пурсид. Мӯйсафед ҳодисаро он тавр, ки медонист шарҳ дод, вале раисикунанда баёноти ӯро хонд, ки баъзе чизҳои дигар низ дар он баёнот буданд. Аммо мӯйсафед бошад қисме аз он баёнотро рад кард, ки инҳо навиштаҳои ман нестанд. Раисикунандаи суд вақте ки хуб нигоҳ кард, дид, ки дар ҳақиқат дар баёноти мӯйсафед иловаҳо дохил карда шудаанд. Ин буд, ки муфаттиши прокурор Ҳайдаровро хезонд ва ӯро барои ин илова карданҳояш маломати зиёде кард ва гуфт: «Рафиқ Ҳайдаров, ин коре, ки ту кардаӣ обрӯи ҳамаро аз байн мебарӣ ва барои худат, ки ҳоло ҷавон мебошӣ, ояндаи бадеро дар пеш дорӣ». Он мӯйсафед ҳам он муфаттишро носазоҳо гуфт». Баъди инро гуфтан ӯ дигар дар ин бора чизе нагуфт, вале боз ҳам баъзе муллоҳоро ба дурӯнгӯӣ муттаҳам кард ва кормандони органро ростқавл гуфт. Ман ба ӯ гуфтам: «Шумо ҳам дурӯғ мегӯед! ӯ хеле асабонӣ шуд ва ба сари ман дод зад ва гуфт: «Оё дурӯнгӯии маро исбот карда метавонӣ, вагарна ҷавобгарат мекунам. Ман гуфтам: «Бале, исбот мекунам». Гуфт: «Исбот кун!» Ман аз ӯ пурсидам: «Дирӯз шумо кучо будед, ки ман омадам шумо набудед»? Дарҳол гуфт: «Ман дар маҷлиси ҳукумат будам, аз он ҷо дер баромадам». Ман гуфтам: «Шумо дурӯғ мегӯед, дирӯз дар маҷлис набудед, балки бародаратонро ба Обигарм бурда будед». Ин буд, ки дигар ҳарфе назад ва маро тез ҷавоб дод ва аз байни бародарони даъватшуда танҳо ман будам, ки ҷазоям дода натавонистанд, ба ғайри ихроҷ аз мадраса. Моҳҳо мегузаштанд ва наҳзатиҳо ба пеш ҳаракат мекарданд ва Ҳукумати Шӯравӣ ҳам охири нафасҳои худро мебаровард. Соли 1991 ҳам фаро расид. Озодихоҳон дар саросари ин кишвари паҳновар яке паси дигаре эълони вучуд мекарданд. Ҳизби ҳокими Коммунистӣ низ ба ҷониби нестӣ пеш мерафт. Билохира дар маркази ин кишвар аз

ҷониби коммунистони ифротгаро, ки худро ГКЧП ном ниҳода буданд табaddулотӣ давлатӣ ба роҳ манда шуд ва вазъияти Ҷавқуллода эълон гардид. ГКЧП раҳбарии муваққатии кишварро ба дӯши худ гирифта сарвари он Михаил Сергеевич Горбачёв аз мансабаш барканор кард. Аммо ин иқдоми коммунистони ифротӣ аз ҷониби нерӯҳои озодихоҳ дар шаҳри Маскав хунсо карда шуд ва боз М.С.Горбачёв ба масъулият баргашт ва ин табaddулот роҳро барои ғурупошии Ҳукумати Шӯравӣ ҳамвор кард ва дере нагузашт, ки эълони ғурупошии ҳукумати абарқудрати Шӯравӣ садо дод ва он ҳукумати беҳудой барои ҳамеша аз сафҳои ҳаёт ғуру рехт.

Дар ҳимоя аз нерӯҳои озодихоҳ ва маҳкум намудани ифротгароён дар саросари ин мамлакат гирдиҳамоиҳо доир шуданд, ки Тоҷикистон ҳам аз ин истисно набуд. Метавон гуфт, ки натиҷаи ин табaddулотӣ давлатии коммунистон ба боздошти Ҷавқулияти Ҳизби Коммунисти Иттифоқи Советӣ, ҳабси дороиҳои он ва ба ғурупошии Ҳукумати Советӣ анҷомид. Баъди эълони ғурупошии Ҳукумати Советӣ ҳокимони кишварҳои дар ин иттиҳод шомил буда, чун ноумед аз барқарорӣ дубораи он иттиҳод гардиданд, яке паси ҳамдигар эълони истиқлол менамуданд. Дар тобистон ва тирамоҳи соли 1991 бошад мардуми Тоҷикистон барои эълони истиқлоли кишварашон ба майдонҳо баромаданд ва бо гирдиҳамоиҳои давомнок аз Шӯрои Олии Тоҷикистон талаб намуданд, ки истиқлоли кишварро эълон намояд. Ниҳоятан дар таърихи 9уми сентябри соли 1991 қарори Шӯрои Олии Тоҷикистон бо имзои раиси он Аслонов Қадриддин оиди истиқлоли кишвари Тоҷикистон ба тасвиб расид ва Тоҷикистон истиқлоли хешро соҳиб гашт. Баъди эълони истиқлоли кишвари Тоҷикистон Шӯбаи Тоҷикистони Ҳизби Наҳзати Исломии Умумии Иттифоқ низ эълони ҷудой намуд ва ба номи Ҳизби Наҳзати Исломии Тоҷикистон тағйирӣ ном кард ва аз ҷониби Шӯрои Олии кишвар иҷозаи Ҷавқулияти расмиро пайдо намуд. Қобил ба ёдоварӣ аст, ки бигӯем: «Қисме аз орзуҳои ин ҳаракати исломӣ, ки шикасти ин амперияи беҳудой ва ба истиқлол расидани мардумони ин 15 ҷумҳуриҳои иттифоқӣ буд, бароварда гардид».

БАЪЗЕ ҲАВОДИСИ ДИГАР

Ин ҷо ҳодисаи аҷибро, ки тирамоҳи соли 1991 дар ҳаёти хонаводаи ман ба вуқӯъ пайваста буд ва ба фаъолиятҳои динӣ сиёсии ман алоқаманд буд, бароятон қисса мекунам. Он ҳодиса ҳарчанд хусусияти хонаводагӣ дошт, вале ҳокимони он замон, яъне боқимондагони ҳизби захмбардоштаи коммунист ба он ҳодиса ҷомаи сиёсӣ пӯшониданд ва баландтарин дараҷаи адоватро нисбати ман ва хонаводаам ба намоиш гузоштанд. Ин баёнгари он аст, ки коммунистони бедини он замон, барои зарба задан ба рақибони сиёсиашон аз ҳеҷ васоиле сарфи назар намекарданд, ҳатто аз маросими мотам низ ба нафъи хеш ва зарари рақиб истифода мекардаанд. Воқеъа чунин аст: «Падари банда, ки аз муборизони хеле ҷасури исломӣ дар ноҳияи дурафтаи Мӯъминобод буд, дар тирамоҳи соли 1991 дори фониро падруд гуфт ва ба сарои ҷовидонӣ сафар намуд. Банда моҳҳо ишонро касалидорӣ намуда будам ва Худоро шукр мегӯям, ки эшон аз ман хеле ва хеле розӣ буданд. Падарам ҳарчанд маълумоти исломии хуб надоштанд, вале шахсе буд хеле диндӯст ва пойбанди таъолими динӣ. ӯ борҳо дар маҷолиси амри маъруф ва наҳии мункар, ки баргузор мекардем ширкат карда буд ва аз аҳдофу мароми мо огоҳии комил дошт. ӯ гоҳо худаш маро водор мекард, ки дар дигар рустоҳо рафта барои мардум китобхонӣ намоям ва онҳоро аз динашон огоҳ намоям. Ҳеҷ гоҳ ҳодисаеро, ки дар яке аз сафарҳои таблиғии ҳамроҳи эшон рафтаам ба вуқӯъ пайваста буд, фаромӯш карда наметавонам. Шояд барои ёдоварӣ низ муҳим бошад. Солҳои 1978-1979 буд, ки маро падарам гирифта ҳамроҳи китоби «Мишкотулмасобих» ба деҳаи падариам, ки Ғофилобод ном дорад, рафтем. Онҷо дар ҳучрае, ки мардуми ин деҳа доимо онҷо меомаданд, шаб китобхонӣ намудам ва аҳодиси зиёде аз Паёмбари гиромикадри Исломо барои ҳозирин расонидам. Шаб онҷо мондем, зеро ки саҳар низ барои ононе, ки меоянд китобхонӣ намоям. Субҳи он рӯз як мӯйсафед, ки бобои Амир ном дорад вориди он ҳучра шуд. Баъди он ки нишастанд, падари ман ҷониби ӯ гуфт: «Бобои Амир! Ҳоло намозхоятро мехонӣ ё на, писаронатро таълимоти намозу рӯза ва қуръонхонӣ дода истодаӣ ё не? ӯ, ки худ шахси пойбанд ба дин набуд, ҷониби падари ман гашту чунин гуфт: «Усто Фаттоҳ! Ҳамон бихиштро ту бо фарзандонат рафтан бигир, барои ману фарзандонам бихишт лозим нест». Чун ин суханро шунидем ҳамагӣ хомӯш мондем, вале падарам ба ӯ гуфт: «Мо шуморо огоҳ кардем, дигар ихтиёр доред». Дар оянда ҳамагон шоҳиди он гаштанд,

ки яке аз фарзандони ин мӯйсафед бо номи Раҳмоналӣ, муборизи ашадӣ алайҳи Ислом ва ҳаракати исломӣ гардид ва то ҳол аз ин ҷодаи интихобкардааш барнагаштааст ва шояд ин самараи он адоватест, ки падараш ба дину оин дошт. Падари раҳматиам шефтаи барномаҳои таблиғотӣ ва таълимотии ҲНИТ буд. Эшон чун дар маҷолиси исломӣ зиёд ҳузур пайдо карда буд, медонист, ки мо дар замони бидъатҳо зиндагӣ дорем ва атрофи моро бидъатҳое ба унвони дин ихота кардаанд. Бинобар ин дар бисёре аз умури зиндагӣ аз ман назари исломро мепурсид ва комилан таслими он назарҳо мегардид. Ҳамин буд, ки қабл аз вафоташ тамоми бародарон ва амакҳоямро чамъ намуда чунин гуфт: «Ҳолати маро ҳамаатон мебинед, ман имрӯз ва ё фардо сафар дорам, бинобар ин ҳамаи шуморо мегӯям, ки баъди марги ман ҳарчи Махсум (маро дар хона чунин меномиданд) мегӯяд аз ӯ итоат мекунад ва ҳаргиз байни ҳам ихтилоф намекунад, дигар инки мурдаи маро шабмонда накунад, ки шикамам пур аз зардоб аст, ҳарчи сареътар маро бигӯронед». Рӯзе, ки эшон вафот намуданд, соати 1030 дақиқаи рӯзи тирамоҳ буд. Ман ҳамроҳи бародарон ва амакҳоям машварат намуда, амаки калонамро барои омода намудани манзил фиристодам ва худам масъулияти ғуслу такфини ӯро ба дӯш гирифтам. Дигарон ҳатман ба коре муваззаф шуданд.

Муҳимтарин тасмиме, ки сабаби норозигии ҳукуматдорон гардид, ин буд: «Мо ҳанӯз дар солҳои ҳаштодуми асри гузашта пеши роҳи сарфу харҷҳои беҳударо мегирифтем, ин буд, ки ҳукуматдорон моро ваҳҳобӣ номида бо дасти баъзе имомон ва рӯҳониёни ноогоҳ дар байни мардум сиёҳамон карданд, ки ҳамагон медонанд. Рӯзи вафоти падарам тасмим гирифтам, ки дар ҷанозаи падарам иртиш (моле, ки ба ҷанозахонҳо медоданд) тақсим накунам, яъне кореро анҷом диҳам, ки чанд сол пеш устод Сайид Абдуллоҳи Нурӣ анҷом дода буд. Ҳама розӣ шуданд, бародаронам, амакҳоям ва дар умум ҳама хешону ҳамсояҳо, ки қаблан қонеъашон намуда будам, розӣ буданд. Соати ҷаноза низ фаро расид. Тобутро дар пеши намозгузoron гузоштем, муллои масҷидро гуфтам, ки дар баромадаш ёдоварӣ кунад, ки ворисони майит дар ивази тақсим накардани иртиш, барои мардуми ин маҳал масҷиде бино хоҳанд кард.

ӯ дар баландие баромад ва суҳанҳои гуфтагии маро ба мардум гуфт. Баъди ироа намудани чанд насихатҳое, ғайримаъмул чунин гуфт: «Ҳеҷ кас ягон гап надорад! Одамони ҷанозахон хомӯш буданд. Бори дигар ва бори дигар ин суҳанро такрор карда буд, ки як мӯйсафеди

коммунист аз байни сафҳои намозгузoron гуфт: «Модоме, ки фарзандони ӯ одати моро вайрон намуда, иртиш тақсим намекунад, мо ҷанозаи ӯро намехонем». Нафари дигаре низ садо баланд карду аз гуфтаҳои ӯ ҳимоя кард, нафари саввум ҳам чунин кард ва баъзе дигарон, ки ададашон то ҳафт нафар мерасид онҳоро тасдиқ карданд. Инро гуфтанду ба вайрон намудани сафҳои ҷанозахонҳо шурӯъ кард. Онҳо мӯйсафедонро девонавор мезаданд ва аз макони ҷаноза берун мекарданд. Бисёре аз мӯйсафедон ба замин меафтанд, саллаҳояшон зери пойҳо мемонд. Ҳарчанд бисёриҳо мегуфтанд, ки мо мехоҳем ҷанозаро хонем, агар ту намехоҳӣ нахон, вале он мӯйсафедони коммунист ба онҳо гӯш надода, ҳар касеро метавонистанд аз сафҳои ҷаноза задада дур мекарданд. Тамоми ин саҳнаҳоро, ки кормандони ҳукумат ва масъулони амнияти ноҳия, худ тарҳезӣ карда буданд, аз баландие истода, тамошо мекарданд. Мо чанд дақиқае сабр намудем ҷавонони ҷанозахон, ки хеле зиёд аз ҳар минтақаҳо омада буданд саф гирифтанд ва ҷанозаро ба имоматии Эшони Сайид Закариё баргузор намудем ва майитро ба хонаи доимияш ба хок супоридем. Аз гӯронидани падарам як рӯз гузашта буд, ки дар газетаи ноҳиявӣ, ки «Субҳи меҳнат» ном дошт, мақолае зери унвони «Писари ноҳалаф васияти падарро ба ҷо наовард» ба ҷоп расид. Дар ноҳияе, ки аз ҳеҷ имкониятҳои моддӣ бархурдор набуд ва он газетро, ки моҳҳо ҷоп намешуд бо адади зиёд ба ҷоп расониданд, гурӯҳҳои таблиғотӣ ташкил намуда он мақоларо дар тамоми мактабҳо ҷамоатҳо ва ҳатто дар тамоми фермаҳо ба мардум хонданд. Чун муҳтавои он мақола ҳама тӯҳмату бӯхтон буд, мо ба маҳкама мурочиъат намудем. Маҳкама бошад даъвои моро қабул намуда, он газетаро ба маъзаратҳои водор намуд. Дуруст аст, ки газета аз мо ва аз ҳамаи ононе, ки исмашон дар он мақола буд маъзарат хост ва дар сафҳаи хеш онро нашр намуд, вале ин маъзарат ва тӯҳмату бӯхтонҳояшонро ба ҷуз аз рӯзномаҳонон касе огоҳӣ наёфт, зеро онҳо танҳо барои расонидани дурӯғу бӯхтон гурӯҳҳои таблиғӣ ташкил медоданд, на барои расонидани ҳақ. Ин мақола расо даҳ сол пас аз мақолаи қаблӣ, ки молмомол аз тӯҳмату бӯхтонҳо нисбати банда буд ва дар соли 1981 дар газетаи вилоятии «Роҳи ленинӣ» ҷоп шуда буд, дувумин мақола буд, бо як мазмун ва аз як макон ва алайҳи як шахс.

Моҳи октябри соли 1991 барои нахустин бор дар тӯли зиёда аз 70 сол дар кишвари мустақили Тоҷикистони азиз анҷумани таъсисии Ҳизби Наҳзати Исломии Тоҷикистон баргузор гардид. Дар хонаи Маъорифи

сиёсии он рӯз ва кохи Ваҳдат имрӯз садои рӯҳбахши Қуръони карим, ки зиёда аз 70 сол хомӯшаш карда буданд, бори нахуст баланд садо дод, ки онро метавон ИНФИҶОРИ НУР номид. Мардуми мусулмони Тоҷикистон дар қаламрави Шӯравии собиқ нахустин шуда ба таъсиси ҳизби динӣсиёсӣ иқдом намуданд ва ба он комёб гардиданд. Бо баргузории ин анҷуман, фаъолияти Ҳизби Наҳзати Исломии Тоҷикистон, ки аз таъсисаш қариб бист сол мегузашт, билохира расмӣ пайдо кард ва нахустин ҳизби расмӣ дар қаламрави Шӯравии собиқ шинохта шуд ва то имрӯз низ ин имтиёзро соҳиб мебошад.

МУҶДАРИҶА

Қадамҳои нахустин	3
Шиносоӣ ба Қори Муҳаммадҷон	6
Дар шогирдии домолло Муҳаммадшариф	11
Муддате бо эшонӣ Қиёмиддини Ғозӣ	16
Нахустин фишори Ҳукумати Шӯравӣ	21
Дар факултаи иқтисодии Донишгоҳ	32
Шиносоӣ ба домолло Абдуллоҳи калонӣ	
ва узвият дар Шӯрои Олии Ҳаракат	40
Хотираҳо аз айёми донишҷӯӣ	45
Боздошти устод Нурӣ ва нахустин	
Гирдиҳамой	53
Озодии устод Нурӣ аз маҳбас ва	
истиқбол аз ӯ	62
Ҳаракат дар солҳои ислохотҳои	68
Таъсиси ҳизби Наҳзати Исломии	
Умумии тифоқӣ	69
Имтиҳоноти илоҳӣ	74
Баъзе ҳаводиси дигар	82